

DISKUSE O MÍRU

I.

1982

Úvodem

Diskuse mezi západoevropským mírovým hnutím a českým disentem začala před dvěma lety dopisem historika Václava Racka prof. E. Thompsonovi, významnému představiteli britské Kampaně za jaderné odzbrojení a západoevropského mírového hnutí vůbec. Racke v něm kriticky rozebral některá Thompsonova teoretická východiška a z nich plynoucí důsledky pro praxi západoevropského mírového hnutí a zejména zdůraznil význam, jaký přikládá český disent zápasu za lidská práva a to v jakémkoli hnutí za mír. není míru bez lidských práv - tak by se dal vyjádřit základní Rackův postoj. Myslím, že tím vyjádřil názor obecněji u nás sdílený.

Thompsonova obsáhlá odpověď byla pak cenná hlavně v tom, že názorně vyjevila hlavní ryby vztahu levicového západoevropského intelektuála k současným světovým politickým otázkám. Pro některé z nás to bylo překvapení, pro jiné nikoli. Ukázalo se, jak málo si rozumíme ! Zatímco prvním impulsem pro začátek diskuse byla sna-

snaha nalézt možnosti konkrétní spolupráce, stalo se nyní jasné, že něco takového není zatím jednoduše možné. Většina z nás Thompsonovy argumenty odmítla, jedni s menším, jiné s větším důrazem. Místo násilné snahy o dorozumění, stalo se důležitější, aby jedna i druhá strana dále postoupila v otevřeném osvětlování svých vlastních postojů. Z tohoto hlediska připadá mně dopis anonymního signatáře Charty 77 podstatnější než druhý dopis Rackův, i když i ten přinesl některé další argumenty. Diskuse samozřejmě pokračuje dále a mnohá stanoviska, z obou stran, se částečně upřecňují či pozměňují. Rozdíly mezi námi však zůstávají značné.

Hlavní postava západoevropského mírového hnutí, levicový intelektuál, je pro nás - až na výjimky - především člověkem, jenž nerozumí nebo nechce rozumět totalitnímu systému sovětského typu, jeho chování a cílům. Myslíme si, že nikdy nebude škoda slov, abychom se pokoušeli vysvětlit, co to je totalitní systém a jaký je jeho vztah k válce a míru.

Západní levicový intelektuál nedomyšlí

téměř nikdy dostatečně hluboce jeden základní předpoklad totalitního systému a tím je skutečnost, že veškerá moc je zde soustředěna do jednoho centra, kterým je politické byro vládnoucí komunistické strany. Zde se tvoří veškerá důležitá státní rozhodnutí, o nichž ovšem nikdo nesmí diskutovat. Neexistuje samostatné veřejné mínění, nezávislá massmédia, neexistuje ani jedna jediná samostatná instituce, nezávislá na onom centru moci. Všechny oblasti společenského života jsou pod úplnou kontrolou. K tomuto ovládnutí občanů je pak zaměřen veškerý mocenský aparát státu a je to aparát vskutku mimořádný, pohlcující obrovské finanční částky. Na stranický aparát, tajnou policii a armádu vynakládá stát takovou část národního důchodu, že je to nesrovnatelné s jakoukoli západní demokracií. Jelikož většina obyvatel režimu nenávidí a žije buď ve strachu nebo rezignaci, je ovšem jasné, že kdyby represivní a manipulační tlak moci jen trochu polevil, netrvalo by dlouho a režim by zmizel ze světa. Moc nesmí proto dovolit, aby lidé jednali jakkoli svobodně a nezávisle a v této nutnosti spočívá vlastní zdroj agresivity celého systému.

Kdyby tato agresivita byla záležitostí pouze ideologie či zahraniční politiky, věřili bychom i my v to, v co věří západní levicový intelektuál. Totalitní systém sovětského typu likvidoval za svou krátkou historii tolik nevinných lidských životů /o likvidaci duševní nebudeme ani hovořit/, jaké žádný jiný systém v lidských dějinách a tyto oběti nás zavazují, abychom mu již nikdy nevěřili. Navíc se tento systém nikdy nevzdá své představy, že zná a uskutečňuje jakési zákony dějin, podle nichž jednou kvitězí na celém světě. Můžeme tedy opravdu věřit, že režim, který neustále bojuje se svými občany, chce mír? Můžeme věřit, že mu jde o mír se západní demokracií, která už svou svou existencí znamená pro většinu obyvatel totalitních států naději a důkaz, že lze žít lidsky důstojnějším a svobodnějším životem? Západnímu levicovému intelektuálovi to bude asi znít nepříjemně, ale náš názor je, že pouze jednotné a silné /tj. i vojensky/ západní demokracie jsou jedinou zárukou dnes tak křehkého míru.

Praha, říjen 1982

J. Vrána

Praha, 12. prosince 1960

Vážený Edwarde Thompsoně,

dozvěděl jsem se o Vaší návštěvě v Praze a o jejím, pro Vás neočekávaném průběhu. Jsem přesvědčen o Vašem upřímném přání spolupracovat s občanskými aktivitami v naší zemi a proto jsem se rozhodl vysvětlit Vám příčiny reakce, s níž jste se zde setkal.

Potěšilo mě Vaše přání seznámit se s argumenty, které evidentně prokazují nesprávnost Vaší analýzy /zdůvodnění Vašeho očekávání spolupráce s podobným hnutím v naší zemi/. Vaše analýza "kumulujícího se determinismu procesu vyhlazování" předpokládá totožnou účast obou supervelmocí v takovém procesu. Něco takového nemohu akceptovat, právě tak jako způsob Vaší argumentace.

Vzájemný vztah obou supervelmocí z hlediska jejich zbrojení vidíte jako

"situaci antagonismu a reviprocity, neboť k nárůstu zbrojení dochází na obou stranách částečně podle reciproční logiky a je stejnou měrou regulován vypracovanými, dohodnutými pravidly".

Není proto nikterak nedůležité, jestliže přesto posuzujete sovětskou super-

velmoc poněkud stranicky. Dovožujete, že

"neustálý vzestup zbrojení v Sovětském svazu není agresivní a útočný, nýbrž ideologický a byrokratický a převážně defenzivní".

Vůbec se však nezabýváte jakoukoli komplexní analýzou možné souvislosti mezi ideologií a byrokracií na jedné straně a agresivitou na straně druhé. Proto pak můžete nepopíratelná fakta agrese a útočnosti označovat jako pouhý

"nebezpečný setrvačný tlak, jenž je doprovázen vlastními jestřábími imperativy ideologie a strategie".

Avšak skutečná analýza těchto vzájemných vztahů v totalitních režimech ukazuje, že vztah mezi ideologií a byrokracií na jedné straně a mezi agresí a útočností na druhé straně je nutný.

Zdrojem těchto vzájemných vztahů je exterminismus založený na ideologii a teroru. Ideologie je tedy něčím jiným než

Tato a následující citace jsou převzaty z Thompsonových "Potnámkách o exterminismu".

pouhým vykonáváním tří funkcí, jež uvádíte.

Uvedenou analýzu Vám nemusím předvádět, protože je Vám snadno dostupná. Mám na mysli "Zdroje totalitarismu" od H. Arendtové. Přes některé modifikace totalitarismu ve východním bloku včetně absence genocidy po Stalincově smrti /stále odvolatelná/ často dochází - jak Arendtová vysvětluje - např. v Československu, východním Německu, Rumunsku, Vietnamu a na Kubě ke všeoobecnému zintenzivňování ideologické exterminace za použití mocenských prostředků na všech možných úrovních.

Slovy nyní uvězněného Václava Havla, jde o každodenní, tiché a nenápadné ponižování miliónů. Jestliže Vám mohu osvětlit naši situaci, lze říci, že je uskutečňováním Orwellova "Roku 1984", kromě světové nadvlády tohoto systému.

Toto "kromě" je velmi důležitou skutečností, jež totalitnímu systému podstatně brání v utahování šroubu a přímo se týká předpokladů Vaší veřejné činnosti. Společenský systém východního bloku se podstat-

ně liší od systému, ve kterém žijete a který kritizujete. Nemyslím si, že byste jej neměl kritizovat.^x Jsem však přesvědčen, že možnost Vaší veřejné kritiky britského politického systému, jako např. Vaše tvrzení, že "konzervativci všech stran nás již dostali na poloviční cestu do řízené společnosti, jejíž ředitelem jsou peníze a producentem policie" /Writing by Candlelight, 1980, str. 211/, je samo o sobě jasným důkazem demokratického britského systému, bez ohledu na to, jak podivnou se Vám tato skutečnost může jevit. Ukazuje se, že přes expanzivní sklon výkonné vládní moci a její ovlivňování moci soudní a zákonodárné, stále existuje politická realita veřejného mínění, již je třeba respektovat. Vaše ztotožňování obou bloků s "exterminismem" je nepřijatelné. Je výrazem nebezpečné naivity, jež na Západě není výjimečná. Vaše mírové hnutí, jež se na této teoretické naivitě zakládá, je

x Tato věta byla redakcí časopisu New Statesman vynechána.

nevědomou analogií politiky appeasementu třicátých let. Budete to pravděpodobně pokládat za nespravedlivé, avšak jako historik asi víte, že pravda se často děje za našimi zády ...

Domníváte-li se, že podobné mírové hnutí jako GND by mohlo vzniknout na Východě, je to dalším důkazem Vaší naivity, na niž poukázal Než Medvědčev. V Polsku však skutečné nekonformní masové hnutí existuje. Je příznačné, že toto hnutí není hnutím za odzbrojení, nýbrž hnutím za obranu a prosazování lidských práv, tedy principů, jejichž potlačení je nezbytnou podmínkou totalismu.

Jakékoliv hnutí za odzbrojení je smyslu-
plné a nadějně pouze tehdy, uskutečňuje-li
své cíle jako hnutí za lidská práva. Váš
opačný přístup, jenž by měl být uskutečněn
"logikou procesu vedoucího k rozpuštění
obou bloků ... a umožňujícího národům
východní a západní Evropy opět získat au-
tenomii a politickou mobilitu", se velice
podobá mechanickému pojmání uvolnění.
Tento přístup se v první řadě vyznačuje
omezování zbrojení a ekonomickou spoluprací

s jeho zastánci na Východě mají na mysli zejména hospodářské hledisko. Avšak někteří zastánci této koncepce na Západě očekávají, že vojenské a hospodářské uvolnění způsobí uvolnění v oblasti lidských a občanských práv. Východiskem takových konceptů je názor, podle kterého růst zbrojení je příčinou potlačování lidských práv. K takovým případům může docházet v západních demokraciích, avšak situace v totalitních systémech je opačná.

Zde se potlačování lidských práv projevuje také růstem zbrojení, také militarismem.

Vidíte-li situaci opačně, pak je to myšlenkové krátké spojení, optický klam, který spočívá v posuzování situace totalitního systému na základě situace politické demokracie. Jestliže v důsledku těchto předpokladů tvrdíte, že stačí "znemožnit těmto blokům jejich orientaci zaměřenou na střetnutí a bloky samotné se začnou měnit. Policie a mluvčí zbrojení počnou ztrácet svou autoritu... začne se otevírat nový prostor pro politiku", pak tím podáváte jasný důkaz Vaší "slabé politické přípravy", avšak v jiném smyslu, než se domníváte.

Chápu, že rostoucí počet občanů západních demokracií je znepokojen současným růstem zbrojení, který se bezprostředně dotýká jejich zemí v případném válečném konfliktu. Avšak jestliže hnutí za odzbrojení vychází z předpokladů, jež prezentujete ve svých teoretických spisech, pak se logicky stává velmi účinnou silou, která nevědomky pracuje v zájmu totalitního systému, jehož cílem je ovládnutí světa založené na likvidaci lidských práv.

Pe otevřeném porušení mnichovské dohody /v časopisu New Statesman je mylně uvedeno "po Mnichovu" Chamberlain prohlásil: "Byl jsem podveden"! Byl to výraz zděšení muže, který se snažil o mír, avšak jeho naivita přispěla ke vzniku války. Ve svém "18. brumairu" Marx nepsal, že historie se neopakuje. Jestliže se opakuje, jde vždy o frašku. V případě Mnichova, který byl sám a sobě fraškou, by to zřejmě byla fraška umocněná. Byl bych nerad, kdyby v ní mírové hnutí hrálo jakoukoliv roli.^x

X Tato věta byla redakcí čas. New Statesman vynesána

Dominávám se, že Vaše koncepce se zakládá na politickém předpokladu dělení politických sil na pravici a levice. V tomto rámci připouštíte pouze dělení na konzervativce a reakcionáře a jejich protipóly, tj. totéž dělení vyjádřené jinými slovy. Vzhledem k určující povaze totalitních tendencí, hnutí a režimů, se však takové dělení stalo anachronismem. Tento nebezpečný anachronismus je způsoben tím, že dělící čára podle všeho probíhá mezi totalitními a demokratickými proudy jak na levici, tak na pravici politického spektra.

Nemohu očekávat, že po přečtení mého otevřeného dopisu mne označíte za hlas "konstruktivních elementů komunistického světa". Neraď bych se však podílel na konstrukci^x, kterou prezentujete ve Vašich "Poznámkách o exterminismu" a pokusil jsem se vysvětlit proč.

x V New Statesman poznamenáno na "Neraď bych sdílel perspektivu."

Smyslem mého dopisu bylo, vysvětlit Vám mlčení, a nyní jste se setkal v Praze. Jestliže má snad nepříjemná, avšak upřímně míněná slova přispějí ke kritické revizi Vašich předpokladů Kampaně za nukleární odzbrojení, byl by tak učiněn první krok k možné spolupráci.

Váš Václav Bacek

Brahý Václave Racku,

děkuji Vám za dopis. Jsem rád, že tato diskuse začala, třebaže uprostřed mnoha nedorozumění.

Tak především - triviální záležitost - když jsem se svou ženou navštívil Prahu, setkali jsme se s velkou zdvořilostí a nestalo se nic, co by se nedalo čekat. Jistě pochopíte, i když nepájdů do detailů. Jako historikové jsme si přáli pokud možno pohovořit s kolegy naší profese a získat určitá fakta o jejich působení. To byl předmět protestu před několika lety v časopise "Past and Present", který byl podporován britskými marxistickými historiky mezinárodní pověsti.

Asi Vás nepřekvapí naše zjištění, že se situace změnila jen velmi málo, v jistém smyslu k horšímu.

Doufali jsme, že budeme hovořit s českými přáteli i o jiných věcech. O militarizaci našeho kontinentu a o společné strategii, jak jí čelit. Zdvořile a informativně jsme si vyměnili stanoviska, ale některé dveře pro nás zůstaly zavřeny, i ty, kde jsme čekali opak. Ale to, třebaže to pro nás znamenalo zklamání, nás neura-

zilo. Není věci zbloudilých západních rustů domáhat se vstupu do míst, kde nejsou žádoucí, nebo kde by možná mohli mezi svými přáteli vzbudit pozornost bezpečnostních orgánů.

Dovolte mi tedy, abych se zmínil o mnohem důležitějších nedorozuměních. Váš dopis předpokládá, že musí existovat rozpor mezi věcí míru a věcí svobody, očividně pochybujete, zda ti, kteří pracují pro první, mohou brát vážně druhé. Dekonce si myslíte, že je třeba mě přesvědčit o tom, že společenský systém, v němž žijete, je diametrálně odlišný od našeho. Říkáte, že mi asi připadá "podivná", že moje veřejná kritika britského politického systému je sama důkazem trvající reality našeho demokratického procesu.

Proč bych měl být o těchto věcech přesvědčován? Sám jsem o nich psal. Většina mých prací mě jako historika dovedla k prozkoumání podstat a hranic našeho demokratického procesu. Jelikož nyní je tento proces tlakem militarizace ohrožen, píší dnes tak ostře. A proč by mě obrana

britských svobod měla diskvalifikovat v očích českých obránců svobody ? Nebo chcete svobodu jen pro Čechy ? Nebo jen pro občany komunistických zemí ? Neexistují jiná ohrožení svobody, jiné formy totalitního režimu ? Člověk je nucen si tyto otázky klást na základě některých nedávných prohlášení ruských a východoevropských disidentů. Říkáte, že mám obrácený pohled na situaci. Bezpochyby je to pravda: zkušenost nás obou je nutně zaujatá. I já jsem překvapen inverzí východoevropské vize.

Mluvil jsem ve východní Evropě s odvážnými muži a ženami, jejichž vytrvalá integrita v denní napjaté konfrontaci s bezpečnostními orgány mě pokořovala. Nicméně si ve svých myslích vytvořili zcela iluzorní pohled na "druhý svět", podle Hlasu Ameriky zároveň si navykli /to je opravdu dogma/ myslet si vždy opak toho, co tvrdí oficiální propaganda.

Například mně bylo řečeno, že Allende byl komunistický diktátor, svržený populárním generálským pučem. Allende byl demokraticky zvolený prezident, reformní

politik, který byl nejdříve destabilizován a potom zavražděn při vojenském převratu. Tyranie, popravky, mučení a vymýcení jakéhokoli intelektuálního života v Chile v následujících letech překonávají všechno, co jsme mohli ve východní Evropě v uplynulém desetiletí vidět. Neříkáš to, abych ospravedlnil nebo omluvil jakýkoli příklad svévolné /a cizí/ moci ve vaší vlastní zemi.

Pokuším se jen ilustrovat tento fakt: Hlas Ameriky neříká vždy celou pravdu a Rudé Právo pokaždé nelže, i když jeho autoři, používající falešný moralistní žargon, dělají všechno pro to, aby tak vypadali. Obviňování z "inverze" vyvěrá z propagandy, která lhala tak často, až vytvořila lež o celém světě. Není pochyb o tom, že zprávy méně zaujatých pozorovatelů, jako je Amnesty International, se k Vám nedostanou. Pošta je nepustí. Kdyby k Vám mohly pronikat, udělali byste si mnohem komplexnější obraz než je ten o "svobodném světě" zde a "totalitním světě" tam.

Dále namítám, že máte bezpochyby zauja-

těžší a straničtější pohled na svět. Nemoc u jednotlivce ne vždy přispívá k objektivnímu pohledu na problémy druhých. Utrpení může v člověku navodit spoustu osobních před-
sudků. Podobně je tomu i s národy. Pokládám Váš národ za nemocný, ve stavu málo od-
lišeném od toho, který vyvolává tyranská
okupace. Jací byste měli být než naplnění
předsudky o Vašem vlastním národním bezprá-
ví? Ale první obětí takového postavení
je internacionalismus.

Není to pro mne snadné Vás takto kriti-
zovat. Víím, že slova Václava Havla, která
citujete, jsou pravdivá a já mu posílám
do vězení pozdrav. Zde nečelíme takovým
rizikům a trpíme daleko menším nepohodlím.
Jaké máme právo při naší kratochvíli se s
Vámi vůbec přit?

Toto právo nemáme. Ale přece jenom má-
me povinnost jako lidé prostředkující in-
telektuální styk vysvětlit pravdu, jak my
jí chápeme, pravdu, jež vychází z otevře-
ných zdrojů informací a z větší vyjadřova-
cí svobody - neboť je naší povinností ji
využívat. Přežití intelektuální svobody
je na této planetě velmi nejisté. Kde však

přeživá, tam vybízí k internacionální odpovědnosti.

Dovolte, abychom přešli k základní otázce Vašeho dopisu. Svou diskusi zahajujete vážným nedorozuměním, přímo nesprávnou citací. Připisujete mně názor, že sovětský militarismus je "převážně defenzivní". Ve skutečnosti jsem použil těchto slov v úvodovkách na třech stránkách, v nichž právě kritizuji útočím proti tomuto tvrzení. Možná, že tyto nesnáze jsou výsledkem špatného překladu.

Tvrdil jsem naopak, že obranné jaderné zbraně neexistují. Tyto zbraně jsou hrozbou, terčem pro možný útok a jsou schopné vyvolat masovou záhubu. Právě proto, že jsou terčem, vyvolají nesmírnou vzájemnou škodu. Jak jsem psal na stejném místě, názor, že nukleární zbraně mohou být v zásadě defenzivní /ať už na Západě nebo na Východě/,

"není ničím víc než moralistním atributem předpokládaného záměru. Obě supervelmoci se vyzbrojují pro okamžitý ničivý útok".

Nukleární zbraně lze ospravedlňovat pomocí teorie "odstrašujícího prostředku", ale to ještě neznamená sebeobranu. Takto

jsou ospravedlňovány vojenskými a politickými aluvčými obou bloků. Oba bloky hovoří o vojenské "rovnováze", o vyrovnanosti zbrojení na všech stupních /ale tento stupeň je vyšší každým rokem/ a v rozumných chvílích o kontrole zbrojení, jež však nemá co dělat s odzbrojením, ale týká se jen reciproční regulace nekonečně vzrůstající síly.

Toto je v jistém smyslu bezvýznamný slohový úkol, jestliže stávající vyzbrojení je už schopno zničit východní i západní Evropu bez možnosti jakékoli obnovy více než třicetkrát. Člověk by předpokládal, že pro účinné "odstrašení" by bylo jednou víc než dost. Je to /jako už mnohokrát v politické historii/ závod o zachování tváře, ovíšení v symbolice.

Ale není to pouze symbolika. Její řeč reste z aktuálních zbraní, které jsou každým dalším rokem hrozivější. To, co Vám v mírovém hnutí západní Evropy naléhavě signalizujeme je skutečnost, že můžeme dospět k bodu, z něhož není návratu. Opoziční bloky sledují kurs kolize, a my už jsme zřejmě u tohoto mezníku blízko. Co začalo jako "racionální" závod rivalitních národních

zájmů. nabylo teď samostatné, iracionální dimenze. Do situace vstoupily nové faktory, zejména tyto dva :

Militarizace pronikla do struktury obou opozičních systémů. Vývoj nových zbraní pokračuje podle vlastní logiky, nezávisle na předpokládaných událostech v politických a ideologických konfliktech. Nejenže jsou všechny prostředky a schopnosti pohlcovány komplexem zbrojního systému /a tomu odpovídající politikou/. Tento komplex se naopak stává zdrojem strategických, politických a ideologických sil. Neargumentoval jsem identitou těchto sil, které mají rozdílnou základnu v komunistické státní byrokracii a v západním "svobodném podnikání" /jehož zákazníkem zůstává stát/, ale reciproční logikou tohoto zhoubného procesu.

Za druhé, z politických a technických důvodů /vzrůstající přesnost nových zbraní/ je stará teorie "odstrašujícího prostředku" jakož ošuntělá. Na obzoru je nová strategie, v níž je jaderná válka myslitelnější a je dokonce plánována. Tyto strategie, které byly připravovány v

Pentagonu, vycházejí z myšlenky "protisíly" a "omezené" nebo "divadelní" jaderné války.

Evropa /východní i západní dohromady/ má být nejpravděpodobněji takovým "divadlem". NATO tuto válku skoušelo již na manévrech v roce 1977. Jako odpověď na předpokládaný útok sovětskými "konvenčními" silami na západní Německo podepsal generál Haig rozkaz k omezenému jadernému útoku na letiště a zásobovací linie ve východním Německu, Polsku, Československu, Maďarsku, Rumunsku a Bulharsku. Pak předpokládali, že Rusové svůj útok konvenčními zbraněmi odvolají a bude dohodnuto příměří, ačkoli mnoho vojenských poradců varovalo, že je mnohem pravděpodobnější, že jakýkoli jaderný útok povede rychle k totální nukleární konfrontaci.

Směrodatné je, že pro některé americké poradce je politicky a strategicky přijatelné počítat s "divadelní" válkou v Evropě, o níž se domnívají, že by ji USA mohly vyhrát jen s malými škodami na svém vlastním území - a že tito poradci se nyní seskupují kolem prezidenta Reagana a

jeho nové administrativy.

Myslím si, že Vy a mnoho ostatních východoevropských obránců lidských práv si ani nepřejete pouštět se do diskuse o těchto záležitostech, ačkoli jsou dostatečně dokumentovány. Uzavíráte se jakékoli diskusi, nevěnujete ani pozornost těmto důkazům, obviňujete nás z "appeasementu" a vnášíte podezření vůči našim motivům.

To první pokládám za nedorozumění, to druhé za velmi nepříjemné.

Předkládáte binární pohled na svět : komunistický, "totalitní režim" zde a "svobodný Západ" tam. Oddanost jednomu či druhému jistě vyvolá souhlas vojenských strategií. Proč je tomu tak ? Copak nejsou jiné možnosti ? Cožpak historie byla někdy tak učesaná ?

Opíráte se o knihu Hannah Arendtové "Zdroje totalitarismu", již připisujete biblickou autoritu. Je to Váš Kapitál. Už dlouho mě takový doktrinářský, ať marxistický nebo protimarxistický absolutismus nudí. Odmítá připustit důkaz do diskuse a důkazů. /Poslal bych Vám svou "Poverty of Theory", kdybych věděl, že Vám ji pošta

doručí/. Odmítáte diskutovat o očividném faktu současné militarizace našeho kontinentu, protože /před lety/ Hannah Arendtová napsala knihu, jež o této skutečnosti nepojednává.

Ano, rád bych prodiskutoval sílu i meze pohledu Arendtové na nějakém semináři v Londýně nebo u kavérenského stolku v Praze. To je, doufám, jedna z věcí, na níž můžeme oba pracovat společně. A přel bych se s Vámi ve dvou věcech. Za prvé, "idea" komunismu je protikladnější, než se domníváte. Jsou v ní v napětí obsaženy oba elementy - totalitní i demokratický. Pražské jaro, stejně jako jisté eurokomunistické tendence /jako v Itálii a ve Španělsku/ tyto demokratické elementy potvrzují.

Za druhé, jako historik bych se přel o to, že dokonce i ti nejlepší filosofové historické události zjednodušují. Věšíte celou historii komunismu jako prádlo na šňůru ideologie. Jakkoli vlivné mohou ideje být, jsou ve skutečnosti rozvrstveny do mnoha událostí v materiálním a kulturním životě, z nichž všechny, celkem vzato, vytvářejí historickou událost.

Váš názor na ideu komunismu /nebo jeho ideologie/ je příliš prostý: zlovolná chorá vůle, tvrdě se dopouštějící potlačování lidských práv, původce militarismu a ideologického vymýcení, směřující k světové nadvládě. Není těžké pochopit, proč český intelektuál myslí tímto způsobem.

Ale dokonce i v případě Československa se lze ptát, zda toto vysvětlení není zhořle teoretické. Četl jsem mnoho o represích proti Pražskému jaru /kupř. Mlynářovu knihu Mraz přichází z Kremlu/. Motivy sovětské armády a politických byrokratů Varšavské smlouvy měly však pragmatičtější charakter. Týkaly se, podobně jako "Brežněvova doktrína", udržení prstenice ochranných států kolem sovětských hranic, udržení zisků II.světové války za každou cenu.

Bezpochyby byla tato akce retericky komentována jako solidarita s "bratrskými lidem" a vysvětlena světodějnou úlohou komunismu. Ale takové rétorika může znamenat málo a může být méně účinným motivem než si myslíte. V Československu jako v Afghánistánu zaujímala podřadné druhé místo za pragmatickými politickými a

strategickými důvody, jež vycházejí z rivality dvou bloků /a ze strachu z čínsko-americké vojenské aliance jako dalšího faktoru/.

Znovu říkám, že to reciproční a reaktivní proces, v němž jsou vždy alespoň dva činitelé a který nelze vysvětlovat jednoduchým působením zlovolné ideologie. A myslím si, že jste upadl do dalšího, daleko závažnějšího přelozovaného předpokladu. Máte za to, že západní svět, protože je svobodnější, musí být nutně mírovější a že jeho státníci jednají jenom z defenzivy. To je klasný non-sequitur.

Některé nejranější experimenty s demokracií vznikly v srdci imperií: athénská federace, republikánský Řím. Jako britský občan jsem oprávněn upozornit Vás na příklad časově bližší. V devatenáctém století zažila Británie velmi pozoruhodný rozvoj volebního práva a rozkvět svobod tisku, projevu, víry, shromažďování a odboářských práv. Bylo krásné v tomto století žít, hlavně pro intelektuály. Exulanti z evropského kontinentu, na němž vládla tyranie, se v Británii přednostně usazovali. V British Museum /jak si pamatujete/

bádal jeden z exulantů, aby napsal Kapi-
tál. Ale po celé této století byla Brita-
nie expanzivní říší, která ustavila svou
moc v Indii a Jihovýchodní Asii a která
zabrala skoro polovinu afrického pobřeží.

Prosperující imperium si případně má
"dovolit" ve svých metropolích víc pro-
steru pro svobodu a nescuhlas v řadách
vlastních občanů. Nezníhují význam těch-
to vnitřních svobod, ani je neodmítám ja-
ko něco "předstíraného". Byly tvrdě vybo-
jovány, úporně hájeny a dodnes zůstávají
pro nás příkladné. Britským občanům bylo
dokonce umožněno protestovat proti neko-
nečným imperiálním válkám a jelikož tyto
protesty neměly větší efekt, byly zavedeny
represálie a vykořisťování /jako kupř.
v Indii/ a nastolena vláda imperiálního
zákonu.

Vycházím pouze z toho, že imperialis-
mus nebo militarismus má perfektně ko-
existovat s demokracií, dokonce velmi
šťastně. Jsem plně srozuměn se západními
svobodami a právy. Ale to nám ještě nic

neříká o vojenských, nebo dokonce imperiálních dispozicích. Otázka mírových nebo válečných sklonů je naprosto jiná otázka, která vyžaduje věnovat pozornost odlišným důkazům a odlišnému způsobu analýzy.

My v západním mírovém hnutí se k Vám dnes snažíme proniknout a varovat Vás před důsledky tohoto základního omylu. Západ a především militarismus Spojených států se podle našeho nejhlubšího přesvědčení neorientuje na defenzivní přípravu. Není tomu tak v Salvadoru, ve vztahu k Perskému zálivu ani v nebezpečném rozhodnutí rozmístit předsumuté strategické střely typu Pershing II na evropském kontinentě.

Nedomnívám se, že "vládnoucí kruhy" v USA vykalkulovaly plán na přepadení Sovětského svazu nebo na vyprovekování "divadelní války" v Evropě po boku se "západoněmeckým revanšismem", či jak podobně nyní píše Rudé právo. Co se děje, je méně dramatické, ale o to vážnější. Existuje nesmírný ideologický tlak podporovaný mocnými vojenskými kruhy znovu nastolit americkou hegemonii jako důsledek

pekoření ve Vietnamu a Íránu, dosadit americkou nadvládu ve všech oblastech zbrojení, vymstit si vojenské definování reality, která by zasahovala i do vztahů diplomatických a kulturních a konečně redukovat postavení menších národů, včetně spojenců NATO, na statut zákazníka.

Postoj Spojených států je provokativní a nebezpečný a sovětské vlády ho oprávněně za takový považují. Nechci tím říci, že sovětský militarismus je "pouze defenzivní". Sovětský militarismus existuje ve své vlastní zákonitosti, má své vlastní "jestřábí imperativy". Ty neobsahují, myslím si, nějaký bláznivý plán vyvalit se s mohutnými konvenčními silami na Západ. Domnívám se, že budete souhlasit s názorem, že ty tisíce tanků /fobie západních vojenských expertů/ jsou připraveny zasáhnout v místech blíže k Vám než ke kanálu La Manche.

Je třeba říci, že obě supervelmoci jsou uzamčeny ve vzájemném soupeření, ve hře, kterou hrají podle těchto pravidel /závody ve zbrojení, hledání strategických výhod/, ve hře, jejíž výsledkem musí být masakr.

Není to otázka zmocnění se politických stran či úvah, která strana víc klase : hra sama musí být dovedena do konce.

Domnívám se, že tím vyslovuji nejen svůj vlastní názor, ale též dominantní hledisko západního mírového hnutí. Samozřejmě s odlišným důrazem. Mohu zde citovat svou pasáž, psanou nikoli pro Vás, ale pro diskusi s našimi lidmi ?

"Jestliže mě natíte vyslovit vlastní názor, potom se odvažuji tvrdit, že ruský stát je teď nebezpečnější a provokativnější ve vztahu ke svým vlastním občanům a k lidem jeho satelitních států. Ruští vládcí vycházejí z policejních metod, jsou věznění svou vlastní ideologií, jsou zvyklí čelit argumentům represí a tanky. Ale základní pozice Sovětského svazu bych přesto definoval jako obklíčení a agresivní obranu. Dokonce brutální a zřušovaná intervence v Afghanistanu vypadá jako důsledek citlivosti na strategie Spojených států a Číny. Spojené státy mu připadají mnohem nebezpečnější ve své vojenské a diplomatické strategii, která svírá Sovětský svaz nebezpečnými základnami. Spíš ve Washingtonu než v Moskvě sní o scénářích pro "divadel-

ní válku" a je to v Americe, kde alchymisté superzabíjení, chytrí technologové "výhled" a ultimativních zbraní vykonávají předem nátlak na politiku zítřka. Naše akce netřeba zakládat na preferování toho či onoho bloku. To je nerealistické a směřovalo by to k rozkolu. Důležitá je logika procesu, který je stejný na obou stranách, který znásobuje nejhorší rysy té druhé společnosti a jenž oba dva bloky nutí k produkování jaderných zbraní, což je na obou stranách též degenerativní tendence".

V minulém roce jsem mluvil k tisícům lidí na shromáždění v Británii a ve Spojených státech a také koresponduji do různých částí Evropy. Shledal jsem se ne sice s úplným souhlasem, ale se zevrubným schválením tohoto popisu. A potom i s otázkou /diskuse pokračuje/, jak na Východě i na Západě čelit této velmocenské hře, jak pořádat společné akce, jakou strategií dotírat na tyto giganty.

Vy tuto společnou strategii odmítáte. Upadáte do přejatého stereotypu, který určuje, čím mírové hnutí musí být a ne-

slýcháně odsuzujete hnutí Evropského nukleárního odzbrojení. Obviňujete nás z "appeasementu". To je bolestné obvinění hned z několika důvodů.

Vybavuje ve mně bolestné vzpomínky, když jsem se stal na konci dětství, jako čtrnáctiletý chlapec, politicky uvědomělý. Byla to doba "Mnichova". Moje rodina byla antifašistická a vedla kampaň proti mnichovskému podvodu, můj otec vášnivým projevem přerušil shromáždění v Oxfordu, svolané na počest Neville Chamberlaine. V Oxfordu se tehdy konaly doplňovací volby mezi A.D. Lindsayem /kandidátem "lidové fronty"/ a mladým zastáncem Chamberlaine /a Mnichova/, který byl znám svými špatnými a nevybíravými zpěsby a jenž se jmenoval Quintin Hogg. Hogg byl zvolen a jako lord Hailsham je činný dodnes. Jako lord kancléř je nyní eminentním členem vlády Margarette Thatcherové.

Linie od Mnichova do dnešních dnů je nepřerušená, ale není přesně taková, jak předpokládáte.

Ani já si nejsem jist, zda se lze na

Neville Chamberlaina dívat jako na politika, který usiloval o mír a jenž byl podveden. Jiní historikové vyvozovali, že Chamberlain spíš doufal, že odvrátí nacistický agresivní postup na Západ a nasměruje ho na Východ. Praha byla na poloviční cestě do Moskvy. Toto vysvětlení by zbavilo Hoggu obvinění z nedůslednosti.

Vaše obvinění je bolestné také proto, že moje vlastní generace, která za Mnichov odpovědná nebyla, se v následujících letech přičinila o nápravu věcí. Mnoho mých vrstevníků zemřelo při úsilí tuto chybu napravit. Doufám, že připouštíte, že evropská levice se této nápravě nevyhýbala.

Upozorňuji na tyto věci, protože Vám chci připomenout, že mezi našimi národy existuje tradice solidarity v boji proti tyranii, již se zúčastnila také levice. To byste neměl přehlížet. Vaše obvinění jako čechů je bolestné také proto, že nejvíce potěší naše oponenty.

A konečně je také bolestné formou, kterou jste zvolil. Naše hnutí za odzbrojení je, jak říkáte "velmi účinnou silou,

kteřá nevědomky pracuje v zájmu totalitního systému, jehož cílem je ovládnutí světa založené na likvidaci lidských práv."

Nic by nebylo jednodušší než tohle. Cokoli říkáme, myslíme, nebo namítáme, tím ve skutečnosti jsme. Finis. Ale ... počkejte chvíli! Můžete si vzpomenout u Vás doma na kritiku Vaší vlastní činnosti, která proběhla v oficiálních prohlášeních: "určité elementy, které ... ať jsou jejich záměry jakékoli, třeba nevědomé, pomáhají západnímu imperialismu... jsou objektivně kontrarevoluční... byli demaskováni jako kontrarevoluční živly" ?

Nemám rád tento způsob argumentace. Je součástí lži našeho světa, v němž každý, kdo není jednoznačně z jednoho tábora, je "nevědomě" nebo "objektivně" z tábora druhého a v němž vše, od slov až po gesta, je výrazem studené války. Je na čase, abychom diskutovali v lepší důvěře, abychom přijímali zkušenost druhého a odpovídali na ni, abychom pokládali argumentaci druhého za pravdivou.

Hnutí za evropské jaderné odzbrojení

nemusí každého uspokojit, ale nesleví z ničeho. Nabízí boj proti zbrojení obou bloků. Odmítá myšlenku "divadelní války" v Evropě a navrhuje - souhlasím, že tohle může leckomu připadat jako utopie - prosadit jedinou možnou cestu: udělat z Evropy divadla míru. Pro případ, že nejste obeznámeni s naší strategií, s naší Výzvou, opakují krátce tyto body: vydali jsme v roce 1980 Výzvu s četnými a vlivnými podpisy ze západní Evropy a jen s několika z Východu. Výzva varovala před jadernou válkou, před růstem zbrojení síly a výzvědných služeb, před omezováním svobodné výměny myšlenek, před potlačováním lidských práv jak na Západě tak na Východě. Potvrdili jsme autonomii mírového hnutí nezávislou na blocích:

"Nechceme obviňovat politické a vojenské představitele Západu nebo Východu. Vina leží rovným dílem na obou stranách. Obě strany si vybudovaly hrozivé postavení a obě se dopustily agresivních akcí v různých částech světa".

Navrhovali jsme zrušení nukleárních zbraní a základen po celé Evropě, staže-

ní jaderných zbraní Spojených států a Sovětského svazu z evropského území, okamžité zastavení rozmisťování sovětských raket SS-20 a plánů na rozmístění střel typu Pershing.

Navrhovali jsme jako prostředek celoevropskou kampaň, provázenou výměnou a projednáním informací na všech úrovních. S odvoláním na občanská práva jsme prohlásili:

"Musíme obhajovat a rozšiřovat práva všech občanů na Východě i na Západě, účastnit se tohoto společného hnutí... musíme jednat tak, jako kdyby sjednocená, neutrální a pacifistická Evropa už existovala. Musíme se naučit být loajální, ne vůči Východu nebo Západu, ale jeden k druhému a nesmíme dbát zákazů a omezení vynesných jakýmkoli státem".

A konečně shrnuli jsme ještě jednou kritickou otázku autonomie mírového hnutí:

"Musíme odporovat jakémukoli pokusu státníků z Východu i Západu manipulovat tímto hnutím k vlastnímu prospěchu. Nemážíme žádné výhody ani NATO ani Varšavské smlouvě. Naším cílem je osvoboze-

ní Evropy od konfrontace, dosažení uvolnění mezi USA a SSSR a v neposlední řadě rozpuštění obou mocenských aliancí".

To jsme říkali a to jsme také měli na mysli, vědomě i nevědomě zároveň. Nemyslí si, že je tato politika perfektní. Nevyhýbám se dalším argumentům. Existuje mnoho problémů: má být naším cílem jaderná zóna od Polska po Portugalsko, nebo od Atlantiku až po Ural? Máme zahrnout do jaderného zbrojení také konvenční zbraně a volat po stažení konvenčních sil jak USA tak SSSR, podle dohod typu Ravacského plánu?

Tvrdím jen, že Výzva je prostředkem, v němž mohou začít společné akce a diskuse v dobré víře. Není to ani tak program pro všechny závazný, jako spíš tržiště, kolem kterého se může konat diskuse nad argumenty a návrhy ostatních. A doufejme i rozprava lidí. Máme na mysli Evropskou konvenci, nebo nějaké velké shromáždění, "Divadlo míru", jehož by se mohli přímo účastnit občané ze Západu i z Východu. Tyto otázky stejně jako celou naši strategii ponecháváme otevřené.

Nesexistuje žádná skrytá ruka, sastře-
ná "avantgarda", manipulující tímto hnu-
tím, ani by existovat nemohla. Naše
strategie vychází ze spojenectví. Všechny
osoby, všechny státy nebo církve a
společnosti, které podporují cíle výzvy,
jsou ve skutečnosti do tohoto společen-
ského hnutí zapojeny. Nemáme velký apa-
rát, žádné extenzivní prostředky, všechno
si lidé dělají sami. Nejsem již v si-
tuaci, abychom odmítali jakoukoli podpo-
ru z kterékoli strany. Nemůžeme kontro-
lovat pověřovací listiny jednotlivých
lidí nebo si vynucovat stranickou linii.

Ale můžeme trvat, a to také děláme,
na určitých hlavních principech. Jedním
z nich, který jsem už zdůraznil, je au-
tonomie mírového hnutí. Není loajální
žádnému bloku, ale myšlence vytvořit z
Evropy mírový kontinent.

Dalším je princip reciprocity. Všechny
jednostranné akce, které jeden národ
podniká proti nukleárnímu zbraním a zá-
kladně, je třeba vidět jako součást
celoevropské kampaně - demonstrace a ji-
né formy symbolického vyjádřenínutí o-
statní mocnosti k recipročním akcím. Má-

me zájem na diskusi s různými seskupeními na Východě a neodmítáme dialog s řádky oficiálními osobnostmi. Ale podmínkou společných akcí je předpoklad, že je třeba být v opozici nejen vůči "modernizaci" sovětských zbraní, obzvláště dnes, kdy se rozmisťují střel-y SS-20.

Víme, že je to těžké. Neočekáváme, že se ve Vaší zemi budou konat neoficiální pochody a demonstrace, ale domníváme se, že prostřednictvím trpělivých konsultací mohou být nalezeny vhodné formy vyjádření.

Za třetí, prosazujeme jako integrální součást END myšlenku otevřené diskuse po celém kontinentě - výměny osob a myšlenek, informací a také účasti. Říkáme znovu a znovu: není to skrytá strategie. Jak jsem psal v Poznámkách, které tak nemáte rád, silicí hnutí v západní Evropě namířené proti "modernizaci" NATO musí vyžadovat reálnou odpověď ze strany sovětských vojenských stratégů. Je třeba otevřít východní Evropu pro ryzí účast v mezinárodní rozpravě. To není skrytá taktika, ale otevřená a principi-

piální strategie. Jednoznačný, ale omezený závazek ve věci lidských práv. Jednoznačný, protože nutný vzhledem k autonomii celého hnutí a vzhledem k obnově Evropy. Omezený v tom smyslu, že autonomní mírové hnutí nemůže intervenovat v jednotlivých případech jedné každé země, nejde-li o případy, které se týkají identity a vztahů mírového hnutí samotného, ani se identifikovat se separátními hnutími a programy. Jako individuality, zastánci END můžeme dělat víc, jako autonomní hnutí evropské obnovy nikoli. Asi Vám to připadá ambivalentní. Ale chtěl jsem být upřímný.

Jaká je Vaše vlastní strategie pro obnovu Evropy ? Na tuto otázku jsem ve Vašem dopise našel jen mlčení.

Na jednom místě se domníváte, že existence našeho "druhého" světa, "svobodného Západu" přispěje k "odstředění" Vašeho totalitního systému. Může to tak být. Západní veřejné mínění asi má v tom či onom případě jistý účinek. Ale můžete vážně předpokládat, že západní válečné přípravy přispívají k liberalizaci systémů na Vý-

chodě ? Můžete mi vysvětlit, jak nukleární střely a nervový plyn pomáhá lidským právům ? Přežila by lidská práva evropskou "divadelní válku" ?

Nesouhlasíte s mým názorem na interakční proces, při němž militarizace jednoho bloku podněcuje militarizaci druhého. Podobně jako Arendtová nalézáte dostatečné vysvětlení sovětské militarizace v pávední zlovolnosti komunistické ideologie. "Potlačování lidských práv se projevuje také militarismem". Komunistická ideologie sama o sobě definuje svou vlastní vojenskou a policejní realitu. A že by jí jen skvělé jaderné zbraně svobodného Západu zdržely od dominantního postavení ve světě ?

Myslím si, že se hrozně mýlíte. Rád bych s Vámi strávil několik dnů, abychom si vzájemně předložili důkazy před sebe na stůl.

Tak především : je-li tato ta "pravá" komunistická idea, pak si nepočíná příliš dobře. Po mnoha let nebyla na Západě vidět jakákoli chuť tento scénář uskutečnit, ať už "sprava" nebo "zleva". Dokonce ani mezi západními ko-

unistických stranami ne - strategie eurokomunistů od samého počátku odmítá takovouhle budoucnost.

Komunistická "idea" světového dominantního postavení, která ztratila Jugoslávii, která ztrácí Polsko, která se jen s obtížemi a proti vůli lidu udržuje v Československu a Maďarsku a snad i ve východním Německu, by čelila nesmírným problémům trávění, snažila-li by se spojit s Itálií, Britií, Francií.

To není realistická vyhlídka. Je to ideologická pohádka, která víc sluší jako rétorická dekorace západním politikům než nezávislému spisovateli z Prahy. Naopak, vyzývám Vás znovu uvážít mé vlastní návrhy. Právě vojenská konfrontace obou bloků neustále vyživuje prameny totalitarismu a ospravedlňuje činnost zpravodajských služeb, právě ona produkuje vojensko-ideologické definování reality, v níž disidenti jsou pokládáni za zrádce a kontrarevolucionáře, právě ona vytváří represivní byrokratický stát, omezuje prostor pro občanské svobody a svým koncem vzbuzuje naději na společenskou proměnu.

Neboť rakety Západu, rozmístěné kolem hranic Sovětského svazu, slouží k udržení autoritativního režimu, který dávno ztratil na věrohodnosti : zbankrotování ideologie a metody Stalinova zadního voje se opírají o nové vojenské ohrožení. Neopírají se mylně. Je to reciproční proces degenerativní. Rozhodnutí, kdo vystřídá staré muže z Kremle je dnes podmíněno akcemi Pentagonu a sovětské politbyro horlivě hledá silného muže, který by odpovídal generálu Haigovi.

Jak by to mohlo pomoci pokroku ve věci lidských práv ? Jak to pomohlo v minulosti ? Pomohlo to Maďarům v roce 1956 ? Čechům v roce 1968 ? Pomáhají dnes vyhlášení NATO plná hrozeb polské Solidaritě ? Naopak povzbuzují Rudé právo a Izvestije dandžovat odboráře a poradce z KOKu jako kontrarevolucionní živly a podporují důvody pro vojenské nasazení, aby byla potlačena lidská práva.

Jistě tam u Vás víte, že západní vojenský tlak je prázdný, nicotný a neproduktivní. Je to blaf, který byl už tři-

krát pojmenován. Ale argumenty komunistické ortodoxie a disciplíny se ukázaly být vědecky silnější. Během posledních napjatých měsíců se prostor pro polskou autonomii zúžil na základě reálné politiky vojenské konfrontace. V případě, že polský lid uspěje a ustanoví svá nová práva, bude za všechno vděčit své vlastní odvaze a disciplíně, ne západní vojenské přítomnosti. Ta trocha pomoci ze Západu bude jiného a mírovějšího druhu : trocha tiskařského vybavení, nějaké delegace, rada v odborářských záležitostech. A oslabila by naše vlastní strategie, strategie RND pozice polské Solidarity ? Neopak . Kdybychom před dvěma lety postupovali společně, podařilo-li by se nám dosáhnout nějaké dohody mezi oběma bloky - v tendencích starého Rapackého plánu - o progresivní demilitarizaci Polska a obou částí Německa, o stažení amerických i sovětských voják, potom i prostor pro polskou autonomii by se rozšířil a drama posledních měsíců by bylo méně napínavé a méně hazardní, než jak je tomu dnes.

Obávám se, že státníci sil NATO se méně starají o občanská práva než předpokládáte. Rozumnější a realističtější západní poradci chtějí hlavně "Stabilitu". Chtějí udržet status quo : chtějí, aby politická mapa Evropy zůstala navždy taková, jaká je teď. Pohlížejí na živelný "extrémismus" Solidarity s nedůvěrou: mohl by znamenat konec stability v dohodnutých hegemonistických smlouvách a) uspořádání Evropy mezi oběma supervelmocemi.

Jestřábi a agresivní západní poradci jsou zase jiného ražení. Chtějí by, aby bojovníci za lidská práva ve východní Evropě dělali co možná největší potíže svým vládám. Chtějí, abyste trpěli a trpěli víc. To totiž potvrzuje jejich ideologii a dovoluje, aby vojenské rozpočty rostly.

Ale nechtějí Vám pomoci. Nepřejí si, abyste svůj boj za lidská práva vyhráli, protože to by oslabilo jejich vlastní ideologické předpoklady. Chtějí, abyste snášeli utrpení a zoufalství pro vždy, v intencích studené války. Jediná

poslou, kterou Vám chtějí poskytnout, je s konečnou platností evropská "divadelní" válka.

A proč vlastně diskutujeme. Protože v jednom bodě Vašeho dopisu jsme si velmi blízcí, je to identické stanovisko. Píšete :

"Jákekoliv odzbrojovací hnutí je smysluplné a nadějně jen tehdy, uskutečňuje-li své cíle jako hnutí za lidská práva".

Je to přesně to místo, kde EKD začalo a kde stále stojíme. Přejeme si uvést v život alternativní logiku procesu. Přejeme si společné dorozumění, společnou perspektivu evropské solidarity, západní hnutí za mír a východní hnutí za lidská práva.

Proč potom chováte taklik hlubokého podezření vůči nám a našim motivům ? Nabízíte jen jeden důvod a ten já respektuji. Díváte se s podezřením na omezenou a ziskovou politiku "détente", která se omezuje jen na ekonomické dohody na úrovni státních zájmů a která

se může, jak namítáte, jednoduše zvrátit ve prospěch vládců Varšavského paktu. Akceptují toto varování. Ale politika RMV taková není. Navrhujeme přímé výměny, zahájení diskuse a společných akcí mezi oběma Východem a Západem, které by současně usilovaly jak o mír, tak i o občanská práva a poskytovaly určité záruky pro bojovníky za lidská práva na Východě.

Fokládám za pravděpodobné, že pravé příčiny Vašeho podezření jsou jiné.

Myslím si, že jsou tři :

Za prvé, neustálá oficiální "mírmlouvna" propaganda Vašich vládců vyvolává ve Vás takový hnus, že už samo slovo "mír" je Vám podezřelé. Je to rétorika, v jejímž jménu se ospravedlňuje každá míra represe. Chápu Vaši reakci. Existuje nablýskaná, nařízená publikace "přátelství", nazvaná Czechoslovak Life... Mám před sebou populární projev Vasilu Biľaka, tajemníka ÚV KSČ, nazvaný "Socialismus a mír jsou nřdělitelné". Roli Biľaka během pražské krize v roce 1968 podrobně vysvětlil

Mlynář. Chci jen podotknout, že mě proto nepřekvapuje, že Bířák na doprovodné fotografii má přesně týž kradný a úskočný výraz, jaký měl Nixon během aféry Watergate.

Plně chápu, proč ve Vás taková "míru-milovná" zaměstnání vyvolávají nevolnost. Bylo mi řečeno, že určití členové oficiálního českého mírového výboru byli lidé takové vnitřní integrity, že protestovali proti událostem v roce 1968. Že byli všichni odvoláni a na jejich místo jmenován nový mírový výbor. Je-li to pravda, pak RND vůbec nemá chuť a tíste mírovým výborem jednat.

Tomu jsem rozuměl. Ale neměli byste dovolit, aby dobré jméno míru bylo tak snadno deklasováno. Všiml jsem si, že si Bířák dělá nárok na otázku svobody i na lidská práva jako na své vlastnictví. Pozastavili jste se nad tím?

Za druhé, podezřívám Vás, že Vaše reakce na RND je ovlivněna nedostatečnými a polovičatými informacemi. Máte za to, že hnutí na Západě vyvolali naivní lidé "dobré vůle" a sympatizanti. Asi

Vám řekli, že iniciátoři tohoto hnutí takoví jsou.

Chci jen říci, že iniciátoři a mnoho signatářů Výzvy END jsou lidé, kteří se po mnoho let jasně zasazovali o věc lidských práv ve východní Evropě. Moje osobní nesporná angažovanost v této věci trvá dvacet pět let, u ostatních iniciátorů ještě déle. A Mírová nadace Bertranda Russela, která je centrem distribuce Výzvy po celé Evropě, opakovaně podporuje prostřednictvím publikací, veřejných shromáždění a peticí sovětské a východoevropské "disidenty" a především signatáře Charty 77. Můžete si tato zjištění dopodrobna ověřit, chcete-li.

Ale třetí příčina Vašeho podezření je asi komplexnější a méně radostná než tohle. Zřejmě přijímáte - ve vaší nevinnosti - jisté "dezinformace".

Byl jsem překvapen, když jsem hovořil s přáteli v Praze, že mezi návštěvníky Vašeho města byli lidé, kteří - a mám důvod tomu věřit - jsou ve službách západních zpravodajských služeb. Neměl jsem být překvapen. To je samozřejmě součást studené války. Ani si nemyslím,

že jde o senzační či skandální záležitost. Tito lidé nejsou ve službách sabotáže nebo konspirace. Jsou to prostě nudní lidé, kteří hromadí uhlazené a triviální informace.

Z toho, co dnes čteme v našem vlastním tisku by se zdálo, že činnost "zpravodajských služeb" je dost bezvýznamná a neobratná. Hlavní jejich činností je vzájemné pronikání. O tom se dá hodně mluvit, jde-li o milence, horší je, jde-li o partnery, kteří jsou členy KGB, MI6 a CIA.

Tito lidé v nás neprobevouzí beznadějí, ale nesmíme jim dovolit, aby nás přiměli ke konspiraci nebo v nás vyvolali paranólu. A je tu ještě jeden důvod, který spojuje zpravodajské služby Západu a Východu : nepřejí si demokratické hnutí na Východě ani na Západě, které by se vzájemně poznávalo a pořádalo společné akce. To by zničilo^{celou} jejich hru, to by je zcela vyřadilo. Přejí si, abychom podezřívali jeden druhého a kráceli ve šlépějích studené války.

Mám podezření, že trochu "dezinformací" proniklo do východní Evropy, pokud jde o politiku RND a motivy jejích iniciátorů. Možná, že jsou výsledkem zpravodajské činnosti Západu a Východu, nejpravděpodobněji ze Západu. Vyzývám Vás, abyste posečkali, než takovou informaci přejmete a ověřili si důkladně její pravdivost.

Čím jsem starší, tím víc jsem proti státu: nedávěřuji státní moci. Formuloval jsem před několika lety stanoviska ne nepodobná těm, která obsahuje Váš dopis. Dnes nejde o stereotypy "levice" či "praviče", ale o aktivní demokratický proces a o lidská práva. Jestliže se s Vámi přu, pak kvůli tomu. Jste liberál a stojíte proti státní moci, ale pouze na Vaší straně světa. Vyzývám Vás, abyste svou nestátotvornost rozšířil a prokázal méně důvěry i v západní státy.

Buď společně shoříme, Západ i Východ, nebo musíme zvrátit neúprosnou hrozbu války. A to můžeme realizovat, jen vytvoříme-li z Evropy znovu celistvý kontinent, vyléčíme-li otevřenou ránu, která zasáhla srdce našeho kontinentu. Nic-

méně než nový internacionalismus, odevzdání se jeden druhému, a bude to rost.

Opoziční vojenské bloky tuto ránu vyléčit nemohou. Neboť jednají tak, aby rozdělily lidi.

Hledáme alternativy pro splynutí. Souhlasíme, je to těžké, málo pravděpodobná strategie. Mohla by začít nejdříve výměnami, dialogem, mohla by nalézt odezvu mezi mládeží v obou polovinách Evropy, ve společných symbolech a symbolických akcích. Spočívala by ne na uniformovaných programech, ale na vzájemném dorozumění. Budou-li tyto síly solidární a budou-li postupovat společně, autonomně, demokraticky a antimilitaristicky, pak jejich ohromnou kladnou přítomnost bude pocítovat celý kontinent. Je to jediná síla, která by mohla dostatečně čelit logice militarismu. Jestliže se prosadí, znamená se i politika studené války /která trvá už třicet let/. Malé národy by dovršily autonomii, rozevřely by se nové možnosti pro sociální experimenty, byla by zahájena nová diskuse mezi lidmi.

Myslíte si asi, že to není možné.
Ale jsme rádi, že jste tuto výměnu zahájil a těšíme se na Vaši odpověď. Přejeme Vám, abyste byli úspěšní ve svém boji za lidská práva, v neposlední řadě včetně práva s námi nasehlasit.

Upřímně Váš E.P. Thompson

Praha, 1.dubna 1982

Vážený Edwarde Thompse,

děkuji Vám za odpověď na svůj dopis. Omlouvám se za nezvyklé zpoždění své odpovědi, avšak vzhledem k objektivním okolnostem jsem Vaš text obdržel téměř rok po jeho otištění.

Když jsem se rozhodl začít s Vámi diskusi, uvědomoval jsem si mnohá případná rizika včetně mnoha nedorozumění a chybných výkladů obou stanovisek. Důvodem mého rozhodnutí bylo přesvědčení, že patříte k té části západních levicových intelektuálů, jež se snaží vycházet ze svých vlastních zjištění a ne z de facto přejatých, jednou provždy určujících, transcendentních "zákonů". Vaše odpověď můj předpoklad potvrdila.

Devolte mi nyní blíže přistoupit k Vašemu textu. Za prvé, má interpretace Vaší návštěvy Prahy byla z druhé ruky a tudíž ne zcela přesná. Sám jste však naznačil, že nebyla zcela nepřesná. Každopádně mě to velmi mrzí.

Nyní přistupme k důležitějším nedorozuměním. Vaše odpověď spatřuje v mém do-

pise předpoklad, že "musí existovat rozpor mezi věcí míru a věcí svobody" a že "ti, kteří pracují pro první, nemohou brát vážně druhé". Rád bych Vás ujistil, že tento Váš výklad nemá nic společného se smyslem a záměrem mého dopisu. Ve skutečnosti jsem hluboce přesvědčen o podmíněnosti míru, skutečného míru, svobodou. Avšak podle mého názoru není svoboda nezbytně podmíněna mírem. V lidských dějinách dochází k situacím, kdy je třeba svobodu bránit nebo získat silou. Nejsem si zcela jist tím, že mírové hnutí CND a EMD se na této jednoduché souvislosti důsledně zakládá. Domnívám se, že Vaše pojetí míru je pouhou identitou míru a odzbrojení. Podle mého názoru je mír skutečný pouze tehdy, znamená-li svobodu. Jestliže nerespektujeme podmíněnost míru svobodou, mír nebo odzbrojení jsou pak pokračováním války jinými prostředky. Vaše koncepce míru se mi jeví jako podmínování svobody mírem. Vaše stanovisko zřejmě vyrůstá ze zkušenosti s fungováním demokratickým systémem, jehož ohrožení spatřujete v růstu vojenských odvětví. Připouštím to a nikdy bych se nesnažil

Vás přesvědčovat, že tomu tak není.

Nyní bych Vám rád vysvětlil okolnosti, které způsobily Vaše otázky: "Proč by mě obrana britských svobod měla diskvalifikovat v očích českých obránců svobody? Chcete svobodu jen pro Čechy? Nebo jen pro občany komunistických zemí? Neexistují jiná ohrožení svobody, jiné formy "totalitního" režimu? Když jsem obdržel tištěnou formu svého dopisu, zjistil jsem, že originál byl poněkud korigován ze stylistických hledisek a byl restrukturován. Během této anabý se však můj neznámý korektor rozhodl eliminovat větu, jež následovala za větou: "Společenský systém východního bloku se podstatně liší od systému, ve kterém žijete a který kritizujete." Následující věta zněla: "Nemyslím si, že byste jej neměl kritizovat". Toto prohlášení mému korektorevi patrně připadalo poněkud zbytečné. Neuvedomil si zřejmě, že taková věta je větou klíčovou, je-li přenesena nebo napsána kámkoli z Východu, kdo diskutuje s kýmkoli ze Západu. Rád bych proto opakoval a doufám, že také v tištěné formě, že si nemyslím, že byste neměl kritizo-

vat britský politický systém. Podle mého názoru je veřejná kritika demokratického a republikánského politického systému jednou ze záruk jeho existence. Doufám, že nyní si uvědomujete, že Vaše poučování o složitosti světové politické situace, která je něčím víc než Rudé právo a Hlas Ameriky, je nadbytečné.

Mohu s Vámi pouze souhlasit, když konstatujete, že můj národ je "nezocný, ve stavu mále odlišném od toho, který vyvolává okupační útlak". Avšak Vaše diagnóza mého dopisu jako důkazu takové národní choroby je možná poněkud zmírněna, jestliže vezmete v úvahu výše zmíněnou redakční korekturu. Ve své nynější odpovědi bych Vám nadto rád vysvětlil, že můj předešlý dopis nemá nic společného s předpokládanou patologickou ztrátou internacionalismu.

Devolte mi, abych se nyní zmínil o mém "závažném nepochopení", tj. o tom, že Vám připisuji názor, podle něhož je sovětský militarismus "převážně defenzivní". Bohužel nemám po ruce Váš text pro srovnání, avšak přijmu-li Vaše vysvětlení své citace jako omyl, nic to

není na věci samotné. Ve skutečnosti jsem tuto citaci připojil k výroku, který pokládám za mnohem závažnější a jenž není v uvozovkách: "neustálý vzestup zbrojení v Sovětském svazu není agresivní a útočný, nýbrž ideologický a byrokratický". Tuto citaci jste nevyvrátil jako chybnou citaci. Rád bych dalších Vašich slov "Ale základní pozice Sovětského svazu bych přesto definoval jako obklíčení a agresivní obranu /zřetelně mnoh/ ... Spojené státy mi připadají mnohem nebezpečnější a provokativnější." Dobrá, jestliže ne "převážně defenzivní", pak "neagresivní a neútočný" a nanejvýš "agresivní obrana" vzhledem k "citlivosti na strategii Spojených států a Číny". Myslí, že je velmi obtížné nepokládat Vaše stanovisko za poněkud stranické.

Dominávám se, že se zoufale mýlíte, snažíte-li se pochopit mé stanovisko jako nalézající "podle Arendtové" "dostatečné vysvětlení sovětské militarizace v původní zlovolnosti komunistické ideologie", připisující "zdrojům totalitarismu" od Arendtové "biblickou autoritu" a odmítající připustit očividný fakt do

dialogu, jenž na očividném faktu se zakládá, tedy odmítající "diskutovat o očividném faktu současné militarizace našeho kontinentu, protože /před lety/ Hannah Arendtová napsala knihu, jež o této skutečnosti nepojednává". Za prvé, ani v mém dopisu a ani v Arendtové /v mé domnělé bibli/ není jediné slovo o zlovolnosti jakékoliv totalitní ideologie, i když mnoho slov o její vůli k ovládnutí světa. Totalitní ideologie se nade a místo toho vyznačuje podstatně dobrou vůlí, přeje celému světu to nejlepší, je tedy principiálně internacionalistická. Jediná potíž je v tom, že stále existují lidé a národy, jež s ní nesdílejí ideu nejvyššího dobra představovanou jako život podle objektivních zákonů přírodního a historického vývoje. Takoví lidé se logicky samo odvrhují na smetiště. Jestliže k tomu dosud nedošlo, mělo by jim být k tomu pomoheno. Zde je zdroj neustálého náporu k ovládnutí světa.

Nemyslím si, že "Zdroje totalitarismu" jsou mojí biblií /snad pro svoji nutnou, chorobnou vztáženost na sebe/. Rád bych Vás však ujistil, že velice dobře odpo-

vídají mým vlastním /doutám, že ne pouze patologickým/ neustálým zkušenostem s povahou komunistického myšlení a jednání včetně většiny komunistických stoupenců a aktérů Pražského jara.

Nesodpovídají nadto špatně politice Sovětského svazu v Asii, Africe a Americe. Příklad: Před rokem se představitelka salvadorského "osvobozenického" hnutí, půvabná mladá dáma, pokoušela vysvětlit čtenářům novin Mladá fronta /orgánu české mládežnické organizace/ rozdíl mezi osvobozovacími hnutími a režimem v Salvadoru a revolučními hnutími a režimem v Nicaragui. Salvadorské hnutí je totiž organizováno na marxisticko-leninských principech na rozdíl od Nicaragui, kde vládnoucí hnutí dosud není "sjednoceno". Roztomilé interview mi připomnělo Frontu národního osvobození jižního Vietnamu, jež se velmi dlouho prezentovala jako skutečná koalice různých politických stran. Po dobytí celého jižního Vietnamu se toto hnutí "sjednotilo" včetně Hanoje a "lidé z člunů" počali náhle opouštět "osvobozenou zemi". V Nicaragui se nová vláda sjednotila až ny-

ní, když v celé zemi úspěšně zavedla výjimečný stav /zničení dvou mostů může v každé jiné středoamerické zemi způsobit zavedení výjimečného stavu pouze v příslušné oblasti/. Předpokládám, že budete vzhledem ke svým lepším informačním zdrojům informován dříve než já o prvních lidech z člunů z Nicaraguy. Tragedie Salvadora mně hluboce dojímá. Domnívám se však, že pokud uspěje levicové nebo pravicové "osvobozenécké hnutí", stane se tím tato země další zemí, odkud lidé prchají v člunech.

Je zřejmé, že idea komunismu je rozpornější, než jsem Vám ji stručně popsal. Souhlasím s Vámi, že v sobě obsahuje napětí mezi totalitními /oproti Vám bez uvozovek" a demokratickými prvky. Mám zato, že stále žijí v zemi Pražského jara, které jsem tak jednoznačně uvítal a podporoval. Zjišťují však také, že komunistické napětí mezi totalitními a demokratickými prvky je velice svérázné. Komunisté dávají většinou typicky přednost rovnosti před svobodou a transcendentním zákonům před individualitou. Byl to tento ideologický svéráz, který primárně způsobil

neschopnost československých demokratických komunistů rozhodovat a jednat, a jenž je neblahou zátěží všech tzv. eurokomunistů. Nemám zde na mysli demokratický socialismus jako záležitost taktiky, např. v případě KSČ po roce 1945 nebo v politice francouzské "eurokomunistické" strany.

Jedním ze základních principů, který funguje jako velice úspěšný nástroj totalitní agresivity, je cibulová struktura totalitní organizace. Tento důmyslný nástroj je druhou stránkou napětí mezi totalitními a demokratickými rysy komunismu. Jádro totalitní organizace je tak čisté, tj. žije ve svých fikcích transcendentních zákonů, že by nesneslo přímé vystavení realitě. Pro normální populaci je právě tak nesnesitelný úzký styk se samotným jádrem totalitní organizace. Samotnou totalitní substancí proto chrání množství vrstev normálnějších, tj. méně "vyspělých" členů strany nebo sympatizujících. Poslední vnější vrstvu často tvoří levicoví intelektuálové inklinující k "sociálním experimentům". To Vám možná připomene Vaši předchozí činnost jako člena Komunistické strany Velké Británie. Takové vnější vrst-

vy jsou nepostradatelné pro získávání nových stoupenců a budoucích příslušníků totalitního hnutí. Každý člen kterékoliv cibulové vrstvy se pokládá za demokratičtějšího než nejbližší ke středu a za zasvěcenějšího do tajemství dějin než nejbližší vnější. Tato představa o sobě je zdrojem nepostradatelnosti a užitečnosti pro jádro. Předpokládám, že vidíte jak je tato stránka napětí mezi totalismem a demokracií v totalitních hnutích svérázná.

Existuje také cibulová struktura ve velkém. Mám na mysli napětí mezi demokratičtějšími východoevropskými zeměmi /jako např. současným Maďarskem nebo Československem před rokem 1968/ a Sovětským svazem. V komunistické východní Evropě můžete např. cestovat kam chcete, ale v první socialistické zemi světa již ne.

Jinými slovy, komunistické napětí mezi demokracií a totalismem je vysoce pochybnou záležitostí. Podle mého názoru je pro studium povahy tohoto "napětí" v hlavě demokraticky smýšlejícího komunisty velmi užitečné číst např. "Alternativu" Rudolfa Bahra. Fan Bahre je velice tolerantní muž

co se týče rozsahu demokratických rysů alternativní socialistické společnosti. Avšak poslední slovo musí každopádně spatřit odborníkům z komunistické strany, kteří jsou samozřejmě těmi nejlepšími specialisty v oboru základních principů. Doufám, že si o mně nyní nemyslíte, že pana Bahra pokládám za sovětského agenta.

Za druhé, neodmítám očividnou skutečnost militarizace našeho světa/dílu /přestože Arendtová napsala knihu, která o tom nepojednává/. Ve svém dopise jsem se Vám snažil naznačit, že nebezpečí militarismu demokratickým svobodám západních zemí je něčím jiným než totalitní militarismus. Proto si myslím, že Vaše idea soudobého, téměř nezávislého militarismu, jenž neustále sílí vzájemnými popudy, je deterministickým zjednodušováním. Nicméně připouštím, že tento prvek je nyní velmi důležitý. Přesto však mohu dějiny sotva vidět tak úhledné. Nikdy v minulosti nedošlo k oddělení určitého speciálního, politického nebo ekonomického elementu od povahy příslušné společnosti. K takovému oddělování nicméně často dochází v dílech teoretiků, kteří se pokoušejí nalézt určující

zákon doby. Bylo tomu tak u Marxe, Gobineaua, Lenina, Gramsciho, Malthuse atd., včetně, jak se domnívám, Vašeho pojetí současného nezávislého exterministického zákona militarismu.

Jak jste se z mého dopisu dozvěděl, nedsílím v tomto bodě Váš názor. Militarismus v totalitním systému je něčím jiným než militarismus v demokracii. Totalitní militarismus je jedním z typických projevů agresivní povahy tohoto systému, o němž se zmiňuji více. Oproti tomu demokratický militarismus není ve svých počátcích projevem demokracie jako takové. Vy naopak tvrdíte, že "některé nejranější experimenty s demokracií vznikly v srdci impérií: athénská federace, republikánský Řím" a že "prosperující impérium si může "dovolit" ve svých metropolích víc prostoru pro svobodu a nesouhlas v řadách vlastních občanů".

Pokud vím, athénská demokracie nevznikla po perských válkách, jež rozhodujícím způsobem přispěly k vytvoření mohutné athénské federace, nýbrž sto let předtím, kdy žádná athénská říše neexistovala. Republikánský Řím je podobný případ. Také

britská demokracie datuje své počátky nebo "nejranější experimenty" do doby, která předcházela existenci britského impéria. Předpokládám, že je nadbytečné Vám připomínat, že např. Cromwell začal svojí politickou kariéru obranou práv parlamentu a teprve potom následovaly jeho imperialistické rysy. A proč si egyptská, mezopotámská, perská a španělská říše nemohly dovolit ve své metropoli určitý druh demokracie ?

Jinými slovy, Vaše argumentace se mi jeví jako závažné nepochopení dějin. Soužití demokracie a imperialismem není jednoduché a dokonalé. Je to předcházející demokratický politický život, který způsobuje specifickou životnost příslušné země, jež si pak může ocvokovat imperialistické rysy. Bezprostřední důsledky takového imperialismu po určitou dobu podporují vylepšení demokracie, jež existovala před tím /jako např. v Periklových Athénách nebo v Británii 19. stol./. Jestliže však imperialismus varůstá příliš, pak ohrožuje a je schopen zničit svůj zdroj /jako např. v době Alexandrově nebo v pozdějších římských dějinách/. Bylo pro-

to pozoruhodným činem britské demokracie, jestliže odjítla dále udržovat svou říši po zjištění příslušné ceny.

A nyní k jádru věci : Ohrožuje soudobý militaristický nápor demokracii ? Ano, ohrožuje. V fínské republice bylo např. samozřejmě vyhlásit diktaturu, jestliže země byla ve válečném stavu. Přes množství dalších politických forem kromě demokracie a totalismu a navzdory Vaším informačním zdrojům mnoho očividných skutečností odůvodňuje mé přesvědčení, že západní demokracie je ohrožena totalismem. Některé příklady jsem již uvedl. Mohu je doplnit poukazem na promyšlenou vlnu terorismu, zneužívání nezaměstnanosti a národnostních konfliktů a v neposlední řadě krizi inteligence. Nehodlám popírat existenci oboustranného vzrůstu militarismu, avšak Vaše pojetí pokládám za příliš jednostranné.

Jestliže si uvědomíte, že nezbytnou podmínkou skutečného míru je svoboda, pak byste si mohli uvědomit nutnou revizi Vašeho stanoviska. Být pro odzbrojení na Západě nezbytně znamená být pro lidská

práva a odzbrojení současně na Východě. Zde není otázka válečných a mírových tendencí naprosto odlišnou otázkou, jež by vyžadovala zaměření na odlišné skutečnosti a na odlišné formy analýz ve srovnání se západními svobodami a právy.

Nemusíte mi posílat Vaši "Bídu teorie", protože ji znám. Oceňuji, že Vás již dávne nudí doktrinářský absolutismus jak marxistický, tak antimarxistický, který odmítá připustit očividné skutečnosti do dialogu, jenž se takových skutečností týká". Avšak Vaše "Bída teorie" je také očividnou skutečností, jež ukazuje, jak je pro bývalé komunistické intelektuály těžké a obtížné stát se nezávislými stoupenky svobody. Další očividnou skutečností tohoto druhu je Váš pojem míru, ztotožněného s odzbrojením, který je ve srovnání s demokracií "naprosto odlišnou otázkou". Vaše představa šťastné a svobodné doby, jež bude téměř automaticky následovat po všeobecném odzbrojení, je neuvěřitelná každému studentu totalismu. Je to patrně zbytek marxistických utopických vizí.

Jestliže se Vám základní pozice Sovětského svazu zdají být situací "obklíčení a agresivní obrany", je poněkud zvláštní spatřovat takové pozice v případě Kuby, Etiopie, Angoly atd. Někdejší činnost portugalské komunistické strany se Vám zdá být důkazem pouhé "agresivní obrany" ? Musím se přiznat, že vzhledem ke svým zjištěním o povaze komunistického režimu, který nikdy není zlovolný, jsem zklamán, jestliže vidím, že strategie Spojených států není defenzivní. Nicméně sdílím Vaše starosti o možný výsledek současných vzájemných závodů ve zbrojení. Nesdílím však Vaše deterministické oddělování tohoto jevu od jiných jevů. Proto si myslím, že soudobé zbrojní závody jsou a stále budou otázkou zaujetí pozic a že tato otázka by měla být zahrnuta do jakéhokoliv mírového hnutí, jež by si přálo být úspěšným. Opakuji : Směrem na Východ je syntéza odzbrojení a lidských práv /tj. ne pouze práva zúčastnit se mírového hnutí/ nezbytnou potřebou. Oddělování těchto položek je projevem naprosté naivity. Proto a pouze pro toto oddělová-

ní a pro Vaše pojetí míru, který automaticky způsobuje svobody, musí současně mírové hnutí v západních demokraciích z hlediska jeho důsledků pokládat za velice účinnou sílu, jež nevědomky pracuje v zájmu totalitního systému, jehož cílem je ovládnutí světa založené na likvidaci lidských práv. Divím se, že jste mohl toto mé prohlášení pochopit jako podezřívání z činnosti KGB ve Vašem hnutí. Každý si v mém dopisu může přečíst, že podezřívám pouze východiška a fungování mírového hnutí "s takovými předpoklady, jak je prezentuje ve Vašich vlastních teoretických spisech", tj. žádní totalitní agenti nejsou natní.

Alternativní koncepci, kterou jsem vyjádřil ve svém dopisu, definujete jako upadnutí do "přejatého stereotypu, který určuje, čím mírové hnutí musí být". Možná víte lépe než já, od koho jsem převzal tento svůj "stereotyp". Byl bych o tom rád informován, protože pokud vím, koncipoval jsem uvedené pojetí já sám. Nadto bych Vás rád upozornil na malou nedůslednost, jež se týká tohoto bodu. Dvě stránky poté, co citujete můj "přejatý stereo-

typ, který určuje, čím mírové hnutí musí být", následuje: "Je to přesně to místo, kde EMD /Evropské hnutí za jaderné odzbrojení/ začalo a kde stále stojíme". Rád bych věděl, která z těchto dvou definic platí.

Dovolte mi, abych se nyní zmínil o bodu Mnichov. Věděl jsem, že má pasáž o Mnichovu bude pro Vás bolestná. Rozhodl jsem se ji však nepsat, protože jsem ji nepsal pouze muži, který s Mnichovem nesehlasí, nýbrž také historikovi. Váš a Vaši generaci z Mnichova neobviňuji. Rád bych Vám však připomněl, že Chamberlaina podporovala většina národa. Doufám, že připustíte, že evropská levice při této drahé podpoře nechyběla. Nemusíte mne poučovat o Chamberlainově myšlence převést agresivní nacistický nápor ze Západu na Východ. To však nic nemění na skutečnosti, že Chamberlain se snažil o mír s Hitlerem, protože naivně podceňoval /to- to a nikoliv snaha někoho usmířovat je společným jmenovatelem mírového hnutí třicátých a čtyřicátých let/ povahu totalitního systému.

Co se týče Vašeho přání připomenout mi, že mezi našimi národy existovala tradice solidarity tváří v tvář tyranii, rád bych Vás ujistil, o následujícím: právě pro tuto tradici jsem se rozhodl k diskusi s Vámi. Rád bych Vám připomněl, že tato tradice má své kořeny ve spolehání na autoritu svědomí tváří v tvář autoritě jakékoliv instituce. In concreto, v syntéze první evropské reformace, husitství, s myšlenkami mistra Balliolovy koleje, Johna Wiclifa.

Citujete moji definici Vašeho mírového hnutí a doprovázíte ji poukazem na její nevědomou podporu totalitních tendencí v západních demokraciích /"Cokoli říkáme, myslíme, nebo namítáme, tím ve skutečnosti jsme"/. Dobrá, souhlasím s tím, že vojensko-průmyslový komplex není ztělesněním hnutí, podporujícího lidská práva. Avšak uvědomíme-li si elementy totalitního systému, je čirou naivitou odmítat tento komplex jako nástroj síly. Co se týče mého názoru, spatřoval bych tento úkol ne-naivního mírového hnutí jak v podpoře vojenské síly jako nástroje demokracie tvá-

ří v tvář totalismu, tak v omezování
sklonů tohoto nástroje stát se substan-
cí demokratického systému.

Sdílim Vaši nelibost vůči argumentům
poukazujícím na "nevědomou" nebo "objek-
tivní" povahu oponentů. Nicméně bystě měl
vzít v úvahu, že toto nebyl můj argument,
nýbrž důsledek předcházejících argumentů,
jež se týkaly teoretických základů Vaše-
ho mírového hnutí. V této odpovědi se ty-
to argumenty pokouším osvětlit. Věřím,
že Vaše druhá odpověď^{že} nebude ignorovat
tak jako první.

Ptáte se mne na alternativní strategii
obnovy Evropy. Myslím, že z tohoto dopi-
su byste ji mohl poznat. Stručně opaku-
ji: není míru bez lidských práv. Za pr-
vé, západní mírové hnutí by mělo radi-
kálně pozměnit svou politiku vůči tota-
litním zemím tak, že by se ztotožnilo s
aktivitami v oblasti lidských práv ve
východním bloku. Za druhé, mělo by pro-
te podporovat vojenské síly západních
demokracií jako nástroj lidských práv
čelících totalitním systémům a zabrán-
vat mu, aby se stal něčím víc než tímto
nástrojem. Za třetí, mělo by společně s

aktivitami v oblasti lidských práv v totalitních zemích vyzývat k odzbrojení obou supervelmocí.

Nepochopil jste můj poukaz na přítomnost Vašeho "jiného světa", jenž omezuje totalitní systém. Jádrem věci je, že v první řadě existence demokratických zemí jako taková, a ne jejich zbraně, je vážnou hrozbou totalismu. Proto se je totalismus snaží zničit všemi možnými prostředky. Totalismus se pokouší získat západní veřejné mínění pro jeho politickou důležitost. Na povrchu se pokouší učinit přijatelným. Povrch však nelze oddělit od jádra. Výsledkem je liberálnější systém v některých pohraničních zemích a zmírňování perzekuce po západních protestech. Nicméně to však nejsou jednoznačně okrajové efekty pro povahu totalismu.

Souhlasím s Vámi v tom, že vojenská konfrontace obou bloků oživuje zdroje totalismu. Nikoli však primárně a hlavně. Hlavní příčinou tohoto ožívání je niterná totalitní agresivita vůči každému svobodnému jevu, jak člověku, tak se-

mi nebo dílu.

Předpokládám, že mne již nebudete podezřívat z nevědomé dezinformovanosti o Vašem hnutí agenty CIA. Cokoliv v případech CHD a END kritizují, zakládám na Vašich teoretických spisech, na svých zjištěních o elementech totalismu a na mnoha zkušenostech s levicově zaměřenými západními občany.

Dominávám se, že nemám přehnanou důvěru v západní státy. Mám však hlubokou důvěru ve zdroj těchto států, ve zdroj demokracie, republiky a lidských práv, jímž je svoboda. Byla to tato důvěra, jež mne podnítila k rozhodnutí začít s Vámi dialog. Těším se na Vaši odpověď.

Srdečně Váš Václav Ráček

Dopis signatáře Charty 77

Vám, kteří pochodujete za mír

Snad Vás mohu oslovit nejen jako hmu-
tí, ale i jako jednotlivce. Jako lidi,
které svým způsobem znám. Vidám Vás te-
tiž velmi často na televizních obrazov-
kách. Naše zpravodajství, jinak tak skou-
pé na původní materiály ze Západu, popřá-
vá nám hledět dlouhé desítky vteřin do
Vašich vzrušených tváří. Škoda, že také
Vy, krácející pod transparenty a heely
proti americkým raketám /a jen tyto trans-
parenty my vidíme/, nemůžete vidět do
tváře českých diváků !

Jak Vás vidíme ? Vidíme vyžářovat z
Vás zatraceně dobré svědomí a to se nám
zdá podezřelá. Vidíme Vaši jistotu, že
máte pravdu a taková jistota nám připa-
dá poněkud nevěrohodná. Vidíme Vaše spra-
vedlivé vzrušení, když se blíží střetnutí
s policií, třeba na frankfurtském letiš-
ti /a vlastně právě především takové oka-
mžiky nám prezentuje naše televizní zpra-
vodajství/ a připadá nám to, s prominutím,
poněkud dětinské.

My přece víme své ! Na břehu řeky evropských dějin jsme dnes málo přitažlivou a také málo inspirující naplaveninou skepse. Síla jednotlivých vrstev této skepse, jejich vzájemná prostoupenost, či řekněme to jako o syru : proleželost, je nejspíš světovým unikátem. Tím chci říci, že vím, o mezích našich hledisek a zdaleka si tedy nemyslím, že skeptický komentář českého diváka je celou pravdou o stavu našeho kontinentu. Rád bych se však pokusil rozšifrovat v něm nikoli pominutelný korektiv právě tohoto Vašeho dobrého svědomí, té Vaší jistoty, Vašeho spravedlivého vzrušení.

Divák v Československu, v zemi, kde začala a skončila druhá světová válka a která byla před čtrnácti lety okupována svým spojencem, tedy tento divák, pokud si při záběrech na Vás pochoď neodskočil do ledničky pro pivo, si totiž myslí : socialismus na Vás ! Jaký jiný než ten, který jediný reálně existuje ! V nejlepším případě, zdůrazňuji, že v nejlepším případě Vás má za zneužitě idealisty.

Pestoň tohoto diváka ovšem už zdaleka není náročná skepse intelektuálního anal-ce či aktivního zasvěcence. Je to nejednou dosti zkažené skepse, prorostlá truchlivým sobectvím lidí, kteří aby se stále obávali o to málo, co si nasháněli, o klid před všudypřítomným úřadem či policií, strachem z každého nadosobního zaujetí či dokonce nadšení, které nás už tolikrát dovedlo do slepé uličky a ten strach je maskovaný cynismem. V neposlední řadě je naše skepse otrávená také závislostí vůči bohatším, kterými jste v tomto případě Vy, jež zřejmě "pálí dobré bydlo". Je v té české skepsi o nepěkná podezíravost vůči motivům lidí, kteří se jakkoli veřejně a přitom nezištně angažují. Je tedy v české skepsi mnoho degenerativních příměsí, ale přesto jsem přesvědčen, že je v ní rozumné jádro. Vám však bude, obávám se, chutnat hořce.

Boj za mír jako prebenda či jako vydírání

Přední osobnost současného britského mírového hnutí prof. E. P. Thompson v polemice^{ce} s jedním takovým pražským "skeptikem", pseu-

donymním autorem Václavem Rackem /v New Statesman z 24. dubna 1981 / prohlašuje:

"Bylo mi řečeno, že určitá členová oficiálního českého mírového výboru byli lidé takové vnitřní integrity, že protestovali proti událostem v roce 1968. Že byli všichni odvoláni a na jejich místě jmenován nový mírový výbor. Je-li to pravda, pak END /britské hnutí za European Nuclear Disarmament, pozn. autora/ vůbec nemá chuť s tímto mírovým výborem jednat". V tomto prohlášení je zkonzentrována právě ona naprosto nepochopitelná a proto i těžko odpustitelná naivita mnohých západních bojovníků za mír, na které český televizní divák, když si přinesl a otevřel své pivo a oni stále ještě pochoďují, udělá velmi neuctivou grimasu a uleví si nereprodukovatelnou jádrností. Snad je načase, aby se prof. Thompson otázel přímo oněch našich úředních míroborců, je-li tato informace pravdivá. Odpověděli by mu ovšem rozhořčeně, že není, že je vyfabrikovaná naší zrádnou emigrací, placenou ze služeb CIA nebo, v tomto případě, přímo Pentagonem. Je mi to velmi líto, ale čle-

věk, který kladé ještě dnes takové naivní otázky, resp. mluví v opatrném kondicionálu o pomalu čtrnáct let notoricky známých pravdách /nejde totiž zdaleka jen o tento výbor, ale o všechny výbory a instituce v naší zemi/, takový člověk si o takové ujistění sám říká.

Je to všechno dokonce ještě o mnoho banálnější, ubožejší. Ví už o tom u nás, a já stále ještě doufám, že nejenom u nás, každé školou povinné dítě : bojovat za mír je jako zvláštní realsocialistická profese jen a jen výhodnou prebendou. Tihle bojevníci /třeba na rozdíl od vědců/ mohou jezdit na Západ a to dnes u nás znamená především privilegium nakupovat západní zboží... Jinde se dnes cesty na Západ všemožně omezují, nejsou valuty, ale tihle konferenční rutiněři jsou dnes v Bruselu, zítra v Paříži... Po míru je dnes na Západě zvýšená poptávka a naši obchodní cestující s naspávanými kufry u tohoto boje přece nasmějí chybět ...

Pak už za mír, tj. proti hrozbám ze Západu a za vojenskou připravenost vojsk Varšavské smlouvy, bojují jen vesměs zná-

mé osobnosti veřejného života a to svými prohlášeními v masových sdělovacích prostředcích. Zejména u televizních obrazovek je dobře patrné, jak dlouho a nadočkávě usilovali promluvit o hrozbě napadení ze strany západních imperialistů právě k Čechům a Slovákům, jediným Evropanům, jejichž země byla uprostřed poválečného míru okupována a to rovnou pámlilicovou armádou. Čtou stereotypní frázevité texty a marně byste v jejich tvářích pátrali po Vašem dobrém svědomí, Vaší jistotě, Vašem spravedlivém vrúšení. Ba z mnohého ztrápeného výrazu čtete tiskacími písmeny vnitřní drama nešťastného člověka, kterého si příslušné orgány vybraly, aby si ověřily či spíše povzbudily jeho lcajálnost /protože odmítnout takevou "nabídku" bez důsledků nelze/, nebo aby jej ztrestaly, ponížily před diváky : ví se patrně o něm, že si soukromě myslí něco docela jiného než se píše v novinách. Aby tak jemu a všem ostatním srozumitelně připomenuly, že kdekolí kdykolí může být takto vyvolán, aby na stupínku předvedl předepsaný podřebovací rituál a ztratil tak zbytek sebevědomí a také pověsti člověka,

který není zcela konformní. A on ji tak také ztrácí, i když všichni realisticky vědí, že je to dnes povinná daň pro všechny, kteří chtějí být právě osobnostmi veřejného života : po světě koncertujícími houslisty či hokejovými reprezentanty, vydávanými spisovateli či hojně obsazovanými televizními herci. Zítra budou třeba emigrovat, ale dosud nedostali pas ...

Takový je u nás boj za mír : je odměnou za konformitu, vyplácenou diplomatickými dietami ve valutách, nebo je trestem, očistcem před zraky miliónů. Je to boj o duši lidí, vedený taktikou cukru a biče a s mírem, o který Vám jde, nemá naprosto nic společného.

Najen rakety SS 20, ale také muži s
kbelíkem barvy a štětkou

V úzkých uličkách barokní Malé Strany v Praze, blízko Vltavy, trvá však už více než rok zcela kuriózní, nicméně skutečný boj za mír po českém způsobu. Tichý, avšak urputný boj vedou na jedné straně mladí lidé s křídami a na druhé zmiňovaní muži s kbelíky, úřední "zatěrači".

Po zavraždění Johna Lennona se pod vysokou starobylou zdí bývalého kláštera na Velkopřevorském náměstí objevil nejprve improvizovaný oltář zbežňovaného zpěváka. Hořely u něho svíčky a mladí lidé se chodili ke "hrobu Johna Lennona", jak upežňovaly šipky v okolí, po svém způsobu modlit. Nebo brnkat něco na kytaru. A také připisovat na zeď a pak na okolní zdi verše, výzvy, vyznání. Od první chvíle tu zcela převládl - motiv míru. Kde se vzal, tu se vzal. Bylo to u nás cosi zcela neobvyklého : pekuť se pamatují, poslední neorganizované akce mírové solidarity byly za ukončení války ve Vietnamu a v Biaře v roce 1968. Ano, právě tehdy, kdy se zdálo, že si budeme moci udělat pořádek ve vlastním domě ... Lennon a jeho osud se prostě stali mladým lidem v Praze symboly míru, které je třeba chránit. Jako by po tiché úmluvě neobjevovalo se tu naprosto nic "protistátního", ačkoli jindy se po zdech kromě sprostáren nepesalo skoro nic jiného. Slova plná odhodlání a hněvu nad světem, v němž dobro se zatím nedovede postavit

zlu a kde mír je proto stále chročenější, vzlínala po starých zdech Starého Města, ale také výzvy proti lidské lhostejnosti, která vede k válce, ano, především slova proti válce. Byla to nebývalá vlna pozitivní angažovanosti, laděná zcela neagresivně, spíše lyricky než bojovně.

Třeba říci, že Beatles ani John Lennon nejsou dnes u nás nikterak tabu, píše se o nich snad bez jakéhokoliv omezení, vycházejí jejich staré desky. Doba, kdy se jejich hudba či vystupování zdály ideově nepřijatelné, je už dávno pryč. Gyniští pragmatikové, kteří jsou dnes u moci, vidí svět jinak, jinak vidí také mladou generaci. Mírový kult Johna Lennona je tedy dnes pro úřady nepřijatelný a je n proto, že je spontánní. Nikdo jej nevyvolal, nepovolil, neusměrňoval. Ačkoli to tedy nebylo "nic proti ničemu", jak se u nás říká, museli do ulic vyjít muži s barvou.

Boj za mír jako poetická sublimace boje o "hrob Johna Lennona" se přesunul do nočních hodin. Po zdech se psalo jen když nikdo nešel kolem, napsané se pře-

tíralo barvou také jen pod rouškou tmy. I několikrát za noc. Dnes, více než po roce, se uličky na Kampě podobají vojenskému maskovacímu pláši, do kterého bylo město oblečeno před nějakým bombardováním. Velké plochy vojenské khaki zeleně byly posléze vyplněny plechami všech odstínů bílohy a šedi. Poslední dobou zdá se převládat ra-zantní černá, jediná spolehlivě krací. Na této barvě se však zase dobře píše bílou křídou a tak vrstvy barev stále sílí a policejní malíři přecházejí opět do svého bílého období. Kolem některých zdí jsou vztyčovány vysoké dřevěné plakátovací plochy, protože jistota je jistota. Nápisy jsou však stále méně a méně mírové a stále více a více protipolicejní. Zvrácená logika těch, kteří chtějí vše reglementovat, se tak nutně jako nec začíná naplňovat : stejně to bylo od samého začátku protistátní ! Mír jim byl jen zástěrkou ...

Ano, v Československé republice úřady tak zcyničtěly, že už nevěří, že by někdo veřejně a spontánně mohl dát najevo sympatie k míru, manifestovat proti vál-

ce, aniž by k tomu byl jipí úředně vyzván. Třeba jen čtyřverším napsaným křídou na zeď. Kdo by tak učinil, nejspíše by tím maskoval zvlášť zálučný protistátní úmysl. Patrně protisocialistický, proamerický, proválečný... Paranoická logika je opravdu neúhybná: kdo by mohl dělat spontánně, dobrovolně a bez vyzvání to, co se jinak dělá jen nuceně, organizovaně a s vybranými jedinci? Kdo by mohl myslet vážně na to, čím mu od rána do noci zaplaváme uši, zalepujeme oči? Přece nikdo tomu nevěří a kdo předstírá, že věří, je obzvlášť nebezpečný, rafinovaný protivník. Všdyť, mezi námi, ani my tomu příliš nevěříme, my se z toho jen dobře máme...

A tak ruku do ohně za to, že každý pokus o vytrčení mírového nápisu z okna, neřku-li o sebenepatrnější, průvod hloučku lidí po ulici s protiamerickými /ano, s protiamerickými! / mírovými hesly na transparentech by skončil v nejlepším případě zadržením a rozsáhlým policejním vyšetřováním! Cynická policie pro jistotu předpokládá, že by skeptičtí lidé na chodnicích mohli číst neúřední protivá-

lečné výzvy jako výzvy k válce, hesla protiamerická jako maskovaně protisovětská...

Možný humor rychle končí : z nám známých prohlášení mírových hnutí a také ze stanovisek prof. Thompsona plyne, že usilujete být nestranní, že chcete měřit oběma odpovědným velmocem stejně a klást stejné nároky na Východ jako na Západ. Počítáte však jen rakety, poměřujete jejich ničivou sílu, proti Afghánistánu stavíte Vietnam, proti Angole Salvador. Snazíte se zřejmě nepřipustit, že odpovědnost za dnešní stav nemusí být docela rovnoměrná, že to nemusí být odpovědnost stejného druhu. Snaha po jakési nemožné, nepravděpodobné neutralitě vyplývá nejspíše z pochopitelné snahy uklízet především před vlastními prahem a také z dobré vůle nenechat se za žádnou cenu zneužít, zmanipulovat jednou či druhou stranou. Někdy se však zdá, že starost o Vaši vlastní tvář, o to, jak se Vaše hnutí jeví či může jevit těm či oněm, je skoro silnější než starost o mír.

Tahle apriorní, "kvantitativní" nestrannost, tohle počítání a vlastně marnivé úsilí zůstat mimo základní konflikt

hodnot nezíská Vám vážnost ani mezi těmi nejinformovanějšími a nejrozhlednějšími lidmi sovětského bloku. Nezíská ji potud, pokud se budou porovnávat arzenály zbraní a jejich rozmístění či jednotlivé případy agresí či vměšování : pokud totiž mimo Vaše kalkulace zůstanou muži s kbelíky barev. To znamená, pokud budete otázky občanských a politických práv a svobod v obou proti sobě stojících vojenských táborech pokládat za cosi přínejlepším druhořadého - což bohužel zdá se potvrzovat o tak vyvážené a pro nás v mnohém objektivní stanovisko prof. Thompsona v odpovědi na výtky pražského skeptika Racka.

Říká se tu : "Autonomní mírové hnutí nemůže intervenovat v jednotlivých případech jedné každé země /nejde-li o případy, které se týkají identity a vztahů mírového hnutí samotného"/. Obávám se, že tu nejde ani tak o nadbytečné mírové ohledy /jak se mohou občané svými transparenty a skandovanými hesly vměšovat do záležitostí cizího státu ?/, jako spíše o zásadní nepochopení povahy režimů, v němž lidé sovětského bloku žijí, což

ovšem znamená také nepochopení nejzávažnějších zdrojů válečné hrozby. Ale to by se přece právě mírovému hnutí stát nemělo !

Za co jsou vězněni Václav Havel,
Václav Benda a jejich druzi ?

Jednou z nejúčinnějších záruk odvrácení hrozby války by zajisté bylo silné mírové hnutí - pokud by ovšem nepůsobilo jen na Západě. Mírové hnutí je v jistém smyslu předsunutou hlídkou veřejného mínění, jež je zase oním oživujícím duchem demokratických mechanismů. Ty jinak zůstávají toliko mrtvou právníckou fikcí, ideologickou kamufláží. Aktivní veřejné mínění více nebo méně účinně znemožňuje, aby vlády mimo jiné právě v otázkách zahraniční politiky, tedy míru a války, jednaly po delší dobu v rozporu s projevem vůle většiny občanů.

Vůbec nemyslí, že by se dnešní možnosti demokratické kontroly vlád západních států ze strany občanů měly přeceňovat. Avšak daleko osudovější důsledky než jakákoliv iluze v tomto ohledu má a bude mít p o d c e ň o v á n í těchto

možností ! K tomu dochází například tehdy, když usoudíte, že oba světy se přes všechny rozdíly vlastně stejně, podle prof. Thompsona jakousi "reciproční logikou" byrokratizují a militarizují a že z hlediska perspektiv míru a války rozdíly budou zřejmě stále více nepodstatné. Když celkovou, demokracii v moderním světě nepřiznivou tendenci, kterou nehodlám nikterak popírat, nadřadíte relativním /a leckdy stále ještě absolutním !/ rozdílům mezi oběma světy. Když se pak už jen zcela logicky rozhodnete, že Vaše mírové hnutí se bude angažovat ve věci občanských a politických práv občanů sovětského bloku jen tehdy, budou-li ohroženi či omezováni výslovně jako bojovníci za mír.

O míru a válce nerozhodne jen vyrovnanost v počtu ničivých zbraní, které jsou beztak už absurdně nadsazené. Rozhodnou, pevně v to věřím, především tlaky veřejného mínění, budou-li však působit v o b o u částech dnes rozděleného světa. Působí-li však jen v

jedné části, nerovnováha se paradoxně zvětšuje, bez ohledu na váli aktivistů mírových hnutí a to způsobem, který nemůže kompenzovat žádný, ani nějaký supernový raketový systém.

Čím silnější je tento tlak, tím větší je pravděpodobnost, že státníci a jejich poradci budou v konfliktních situacích nuceni uvažovat alespoň racionálněji, než bez tohoto tlaku a rozhodovat se po zvážení všech možných alternativ, což by jinak dělat nemuseli anebo nechtěli. Sčítovací prostředky ve Vašich zemích, ať už se na ně díváte jakkoli kriticky, jsou důležitou tribunou, na níž se veřejně promýšlejí alternativy všech minulých, současných a budoucích kroků Vašich vlád a to se všemi možnými důsledky krátkodobými i dlouhodobými. Vy sami jste přece už dnes imponující částí fungujícího a působícího veřejného mínění a to se zvláště vyostřencu optikou a rozhodností.

Vaše - jak byste zdůraznili zajisté velmi nedokonalá - demokracie je navíc naštěstí dosti slušnou zárukou alespoň toho, že ~~speciální~~⁹⁹ národnostní či jaké

konflikty nemohou se vyhrotit do takové míry, aby bylo třeba střílet do demonstrantů, vyhlášovat válčičný stav a intervenovat tisíce lidí či dokonce přes noc okupovat spojenecký stát. Vážné problémy, které Vaše demokracie lépe či hůře /Irsko/ řeší, nejspíše nepřerostou do situace, kdy sovětské družice budou s obavami registrovat soustřeďování vojáků na hranicích těch či oněch západoevropských států. Přesněji řečeno : záleží do značné míry na Vás, zda takto nepřerostou. Vaše vlády mohou se nicméně i tak zaplést do riskantních dobrodružství, jako bylo třeba vietnamské, ale je velká pravděpodobnost, že z něj nakonec - a zajisté také na Vás nátlak ! - vycouvají a že podruhé už stejnou chybu neudělají. Pravděpodobnost, že Vaše vlády budou - nepochybně také s Vaším přičiněním - postupovat konec konců racionálněji než vlády našich zemí, resp. než starci v Kremlu, je pro nás zcela nesporná. A to platí, i kdybychom se mohli akademicky shodnout na tom, že absolutně vzato má současná civilizace k jiné než technické racionalitě stále dál a

dál. Nejde-li však už ani o ty rozdíly relativní, pak už Vašemu mírovému hnutí nejde ani tak o mír, jako spíše o bezmocnou manifestaci dobré vůle.

Tvrdím, že každé hnutí, každý jednotlivec usilující o demokratizaci režimů v sovětském bloku, je neodmyslitelnou součástí mírových sil a to bez ohledu na to, jaké problémy výslovně artikuluje : zda sociální, kulturní, národnostní, náboženské či přímo politické. Každé takové hnutí je přece úsilím o vytváření nezávislého veřejného mínění či alespoň jeho zárodků a každé veřejné mínění je nezbytnou podmínkou racionálnějšího uvažování a jednání vlád ve vztazích mezi státy, tedy v otázkách války a míru.

Každé hnutí proti nedemokratickým režimům v sovětském bloku je hnutím mírovým především proto, že usiluje znemožnit hromadění sociálního napětí a umožňuje tak předcházet krizovým situacím a nekontrolovatelným sociálním výbuchům. Pak totiž už štábům NATO zbývá jen monitorovat pohyby vojsk a vyhlašovat ty

či ony stupně pohotovosti. Obě strany se tedy stávají, řekněme, poněkud nervózní. Neboť v logice sovětského systému nastupuje při ohrožení stability režimů jediné zatím spolehlivé řešení - tanky. Nebylo snad ohrožením světového míru potlačení lidových hnutí v NDR v roce 1953, v Maďarsku v roce 1956, v Československu v roce 1968 a není snad největším rizikem dramatický vývoj situace v Polsku v posledních desetiletích? Nemluvílo se vždycky v těchto souvislostech o třetí světové válce? Také v Irsku přerostly patrně problémy možnosti konvenčních demokratických řešení a jistěže nelze bagatelizovat přítomnost britské armády v Severním Irsku. Ale sovětské družice pohyby těchto vojsk s obavami nesledují. A tak převaha SSSR v konvenčních zbraních má i mocné vnitroblokové motivy: tanky jsou totiž svého druhu součástí výzbroje policie.

Profesor Thompson tvrdí, že je absurdní připisovat Sovětskému svazu světovládné choutky. Je to prý ideologická báchorka, že by SSSR dnes, kdy má to-

lík vlastních starostí a kdy má potíže také leckde po světě, kdy mu z blokového sevření v jistém smyslu unikají i některé země východní Evropy, že by dnes tento oslabený Sovětský svaz chtěl spojit Itálie, Brity a Francouze. "To není realistická vyhlídka /proposal/", říká ideolog ENDA suverénně. Ovšem že není realistická ! Kdo by byl však ochoten garantovat, že Kreml bude zítra v nějaké nečekané vzniklé tísní či v důsledku riskantně rozehraného vnitřního mocenského konfliktu uvažovat a jednat racionálně ? Kde jsou toho jakékoli záruky ? Kde je tu korigující tlak veřejného mínění ? Kde je možnost předvídat budoucí kroky Kremlu ? Byl vpád do Afghánistánu realistickým krokem ? Pochybuji, že jsou dnes o tom v Moskvě přesvědčeni. Nebyl realistický, také proto, že žádné sovětské veřejné mínění nevyvíjelo na Kreml tlak /takový, jaký vyvíjíte dnes na Washington v případě třeba Salvadoru či Nikaraguy - aniž bych chtěl říci, že jde o srovnatelné situace/, byl však překvapivý : svět

byl sovětským tahem deslova šokován. Reakce druhé strany v šoku ovšem nebývájí příliš racionální... Sovětskou gerontokracii mohou napadnout ještě mnohem nerealističtější ideje a kdo jí zabrání, aby je provedla? Kdo je vůbec dokáže předvídat? Spoléhat na racionalitu je možné - i ta, jen podmíněně - jen když existuje jakkoli, třeba nedokonalá atmosféra veřejné výměny názorů, svoboda kritiky, protestu.

Čeští a slovenští intelektuálové jsou dnes ve vězeních za ležacos a vědycky je to podle západního právního standardu absurdní. Jedno mají však všichni společné: svými činy riskantně naplňovali onen prostor lidské aktivity, který u Vás naplňuje právě svobodné veřejné mínění, jehož Vy jste ve svých zemích vyhraněnou součástí. Psali, přednášeli, rozpočítávali napsané a mluvené, opatrovali a půjčovali knihy, které Vy si můžete kdekoli docela samozřejmě koupit. Většina z nich ze zásady naprosto nekonspirovala a působila zcela veřejně,

některí jen zčásti, z technických důvodů, právě proto, aby mohli oslovit větší díl naší umlčené a ohlušené veřejnosti, jednali diskrétně.

Bohužel se však nevyjádřili výslovně pro mír, nepodpořili žádným veřejným prohlášením mírové hnutí ani u nás ani na Západě a prof. Thompson je tedy nemůže /či raději nemusí ?/ počítat mezi ty speciální "případy", "které se týkají identity a vztahů mírového hnutí samotného". Snad by bylo dobře, kdyby přistě mohli mít "disidenti" nějaké legitimace /za co bojují/, aby nemohly vznikat dodatečné spory o tom, kdo spadá a kdo nespadá pod případy, kdy mírové hnutí na Západě, tak neustranné a tak objektivní, může pro ně intervenovat.

A byla by to přitom mocná intervence, mocnější než kterákoli jiná ! Naše oficiální propaganda Vás potřebuje, má Vás, s prominutím, plnou televizní hubu a mírový pochod proti raketám Pershing a zároveň za osvobození politických vězňů reálného socialismu by byl pro československý režim oříškem k nerozlousknutí !

- A proč se ti nešťastníci, Havel a Benda, pro mír nevyslovili? Možná také proto, že je k tomu jejich referent StB /když byli ještě na svobodě/ či jejich vyšetřovatel StB /už ve vězení/ nutili. Hlavně však proto, že slušný člověk si nechce přisvojit právo kritizovat poměry ve světě /třeba americkou politiku ve střední Americe/, dokud nedokázal "vyjmout břevno z oka svého", totiž naplnit své občanství doma. Nerad te vyslovuji, zdá se mi to zcela samozřejmé, totiž mravné.

O nic se samozřejmě neprosíme. Jde vskutku o mnohem víc než jen o osud několika intelektuálů v československých vězeních /stovky, tisíce jsou jich tam stále jednou nohou/. Jde o existenci či neexistenci veřejného mínění v této části světa. Působí-li veřejné mínění jen na jedné straně, pak totiž chtě nechtě nerovnováhu sil zvětšuje. A najde jen o zbrojení. Oba světy stojí dnes před řešením mnoha nejzávažnějších civilizačních problémů, z nichž některé se zdají zatím neřešitelné. Veřejné mí-

nění na ně plným právem poukazuje. Kvůli Vaší inflaci a nezaměstnanosti odcházejí vlády a prezidenti, zatímco my jsme před hospodářským zhroutilím, ale moc to lehkomyslně popírá a buduje kolem sebe ještě pevnější betonové opevnění. Vaše kritické veřejné mínění je korektivem, který v tom dobrém a užitečném smyslu komplikuje život institucím, státu, moci. Brání jim v jejich přirozené tendenci osamostatnit se, být všemocnými. Neexistence veřejného mínění u nás posiluje všechny instituce reálného socialismu, byrokratický stát a činí moc ještě mocnější, bezohlednější, arogantnější a také iracionálnější.

Veřejné mínění může být nakonec rozhodujícím faktorem zachování míru. Každý, kdo chce jednat veřejně a je mu to upíráno jen z toho titulu, že nebyl vyzván, předem prokádrován a že jeho slovo nebylo předem zkontrolováno, takový člověk pracuje proti všemocným byrokratickým silám, které mají osud světa ve svých rukou. A je lhostejno, zda je to člověk politické pravice či levice,

katolík či bezvěrec, rudý nebo zelený, konzervativce nebo pokrokář. Podporu nesmí dostat jen propagátoři různých re-
vanší, územních výbojů či trestních vý-
prav. Každý jiný zasluhuje plnou podpo-
ru svobodně působících mírových sil na
Západě !

Vaše mírové pochody a manifestace jsou
však místo toho vítanou propagační muni-
cí pro naše státem reglementované sdělo-
vací prostředky. Ukazují Vaše úsilí jako
důkaz rozkladu kapitalismu a prohnílosti
Vaší demokracie. Neboť se jim daří uka-
zovat Vaše protesty jako zcela jedno-
stranně zaměřené. Čím to je ? Zjistě
také cenzurování Vašich stanovisek a
jejich překrucování. Také obratnými nář-
kami stříhačů ampexových pásek. Ale jak
je možné, že je to tak snadné ? Kamery
vskutku zabírají celé dlouhé sekvence :
usilujete být nestranní, ale Vaše hesla
na transparentech jsou zahrocena poněkud
jednostranně. Vměšujete se odvážně do
"vnitřních záležitostí" USA, ale méně od-
vážně do "vnitřních záležitostí" SSSR.

Protestujete proti zlu ohrožujícímu
mír, k němuž dochází ve Vašem světě a to

zle není ve Vašich očích menší proto, že vůči němu můžete protestovat. Z jakéhosi neprakticky absolutního hlediska máte snad pravdu. V našich očích však možnost protestu celou situaci m ě n í . Záleží pak už přece jen na tom, kolik lidí dokážete přesvědčit o své pravdě a kolik jich dokáže přesvědčit nebo raději zlhostejnět vláda.

Nemůžeme se zbavit dojmu, že příliš respektujete dráty na našich hranicích. Osud Salvadoru Vás však vzrušuje více než osud Polska především proto, že máte zřejmě dvojí setr, nikoli jen proto, že jde o hemisféru v prvním případě západní a ve druhém východní.

Ochtěl jsem tím vším říci, že osud pronásledovaných dělníků a intelektuálů v Polsku a v Československu souvisí s mírem ve světě mnohem víc, než by se zdálo ze strategie Vašich stále mohutnějších kampaní.

Situace je taková, že zatímco televizní divák v Československu si jde při šotu o Vašem pochodu do ležničky pro pivo, ulicemi Prahy obcházejí fízlové a zamalevávají verše o míru a Václav Havel a Václav

Benda z celé řady jiných sedí ve vězení a mají smůlu : neposlechli vydírání StB a neodsoudili veřejně Reagana. Nemají tudíž statut "mírového vězně", či jak tomu budete říkat a Vy tudíž neprotestujete proti potlačování projevu veřejného mínění v zemích sovětského bloku, neboť se odmítáte-vměšovat do vnitřních záležitostí suverénního státu-. Nezbývá než doufat, že se za Havla a Bendu budou diskrétně přimlouvat, zřejmě k Vaší rozmrzelosti, alespoň státníci Vašich zemí, představitelé oněch establishmentů, k nimž máte tak okázalou nedůvěru.

Dokud se mírové hnutí c e l é Evropy nesjednotí na programu úsilí o existenci v y v á š e n ý c h veřejných mínění, p a r i t y demokratických práv a svobod, na o d z b r o j e n í politických políží a k o n t r o l y zákonnosti represivních aktů státní moci, dotud budete na obrazovkách československých televizorů pochoďovat jako nepraktičtí podivíni, které pálí dobré bytlo. Jako ti, kteří si ten náš reálný socialismus už brzy opravdu zaslouží.

Nevhodná připomínka Mnáchova na závěr

Profesor Thompson, který u nás před časem byl, soudí, že jsme málo informováni a že jsme nemocný národ, který vidí především své vlastní bolesti a je slepý a hluchý ke starostem a problémům jiných. Má plnou pravdu. Dále nám říká, že nemusí být vždycky pravda, co hlásí Vice of America a že nemusí být vždycky lež to, co píše Rudé právo. To také můžeme potvrdit, zvláště pokud se to týká americké vládní rozhlasové stanice. Avšak Thompsonova shovívavost a jeho poněkud mentorský tón nezní přesvědčivě z úst představitele hnutí, které se dosud nikterak nepokusilo oslovit naši nezávislou veřejnost. Vyslat k nám delegaci, která by, nikoli však inkognito, jednala třeba s mluvčími Charty 77. Nebo sem alespoň poslat své texty, prohlášení, brožury, časopisy. Ty by nás lépe seznámily s jeho postoji, o kterých zatím soudíme, jak možná plyne i z tohoto textu, málo zasvěceně.

Hnutí, které si dosud ani neověřilo,

co jsou to lidé, kteří jezdí po světě jako oficiální představitelé československých obránců míru. A především, které se, zdá se, že po bedlivé úvaze, nechoďlá solidarizovat s těmi, kteří za mírovou Evropu veřejných mínění nepochodují, ale sedí ve věznicích v Ruzyni, Borech, Opavě.

Polemika z New Statesman dorazila do Prahy, pokud vím, za více než třičtvrtě roku. Naše televize je bohužel mnohem pohotovější a prof. Thompsona můžeme tu a tam vidět, vědecky ještě týž den, kdy někde řeční či pochoduje. Bude to patrně tím, že i naše televize může někdy ukazovat pravdu...

Pravdu o tom, že mír, který mají na mysli mnozí nepochybně čestní a obětaví lidé ze Západu a pro který se tak vehementně angažují, je možná mír, který není co stát. V Československu víme něco o tom, co je to neustupovat, násilím, nechat se vydírat. Víme také, co je to ustupovat, nechat se vydírat. Za toto poznání jsme v posledních letech, zejména signatáři Charty 77, cosi zaplatili,

rozhodně alespoň tolik, aby nám to dávalo právo ptát se, zda ESD příliš neustupuje před silnější, protože nevybíravější a vyděračtější z obou světových velmocí. Je dnes silnější a především nebezpečnější a to i kdyby převahu v raketách neměla : odzbrojila totiž svou veřejnost. Ptám se tu, zda ESD neustupuje dobrovolně, protože nemohu uvěřit tomu, že teprve až z tohoto textu pochopí podstatnou souvislost evropského míru na jedné straně a solidarity mírových a demokratických sál v obou částech světadílu na straně druhé.

Ministr zahraničí Haig neměl snad na mysli války, když pronesl - patrně neuvažně, protože státník by neměl pronášet efektní bonmoty, které si každý může vykládat jakkoli - omu provokující větu o tom, že "jsou důležitější věci než mír". Rozumím mu však tak, že mír, není-li vyztužen respektem k základním lidským hodnotám, může se posléze ukázat velmi pochybným mírem, nejspíše totiž demoralizující epizodou, která předchází válce - a to je jistě i pro Američany memento !

Právě takovým mírem, nad který tehdy, zdálo se, nic důležitějšího nebylo, byl britskou a francouzskou veřejností tolik oslavovaný mír mnichéveský z roku 1938. Bylo tenkrát možné provokovat a říci, že jsou důležitější věci než mír, dohodnutý s Hitlerem? Bylo třeba to říci a bylo především třeba o tom všechny přesvědčit! Mohlo se možná válce docela předejít.

Už je však dáno pozdě na výčitky. Na-
prosto nepředhazují Mnichov ani prof.
Thompsonovi, ani mírovým silám v Anglii
a vůbec na Západě. Tenkrát ostatně ne-
selhala jen Anglie a Francie. Selhala
především Československo. Měla za svůj
skutečný mír bojovat. Nezasuzujeme-li ty
základní hodnoty, na nichž vyrostla ev-
ropská civilizace, bude nám i mír nako-
nec přidán. Budeme-li chtít jen jakýko-
lí mír, klid zbraní a to za jakoukoli
cenu, nedostaneme nakonec ani to.

Skutečná tragédie dnešního Českoslo-
venska je v tom, že jeho pád je skuteč-
ně skropena ruskou krví. Po Mnichovu se
muselo ještě šest let čekat, než byla
otevřena druhá fronta. Tím bylo také

koncem války dáno, kam až ti či oni spojenci mohli uprostřed Evropy postoupit. Na naší půdě, na půdě "srdce Evropy", měla být prolita, když už to muselo být, krev Evropanů a především ovšem česká krev. Všechno by dnes vypadalo jinak. I dnešní mír. Oběti ruských lidí, až už bojovali a umírali s jakoukoli představou o smyslu svých obětí, jsou tím, co v jistém smyslu opravdu definitivně a tedy s tragickou platností legitimuje sovětské panství u nás.

To je tedy zcela nehebný závěr těchto úvah o míru. Který nemůže být nikdy zadarmo, což jsme se tu pokusili vysvětlit z našeho hlediska a ukázat na rozpor ve Vašem vlastním postoji : podceňujete-li naše úsilí o vytváření nezávislého veřejného mínění a pak ovšem ani sami sebe nemůžete brát tak docela vážně. Nebo máte za to, že stačí když takové mínění působí na Západě, protože SSSR mír neohrožuje ?

Ačkoli jsme vskutku málo informováni a nezbyvá nám než poslouchat Vice of Ame-

rica, což jsme za ten mír už zaplatili
a každý den platíme. Cítíme se být sou-
částí té Evropy, která o mír bojuje.

MIROSLAV

Obsah

Úvodem ... /J. Vrána/	1
1. dopis V. Racka E. Thompsonovi	5
Odpověď E. Thompsona	14
2. dopis V. Racka E. Thompsonovi	54
Vám, kteří pochodujete za mír /Dopis signatáře Charty 77/	76